

FORUM ⁴ 1958

UNIVERSITY OF ILLINOIS
LIBRARY
JUL 25 1958
CHICAGO

STALEN RAMEN
DEUREN
FRONTEN

**ECLIPSE
GLASDAKEN**

ALTA

DIR. D. J. 'SLIEDRECHT

Constructiebedrijf en Machinefabriek ALTA nv
BINCKHORSTLAAN 301 - DEN HAAG - TEL. 720083

604

KARBO radiatoren
in bejaardentehuizen

economic stoken met KARBO

PANEELRADIATOREN
LEDENRADIATOREN
ZIEKENHUISRADIATOREN
PLAFONDKAPPEN
BORDENWARMERS
WARMKASTEN

Technische gegevens op aanvraag

OPGERICHT 1913

N.V. CONTINENTAL RADIATORENFABRIEK - BUSSUM
TELEFOON K 2959-9755-5750

stoel

comfortabele gevlochten zitting
italiaans ontwerp
prijs f 59.-

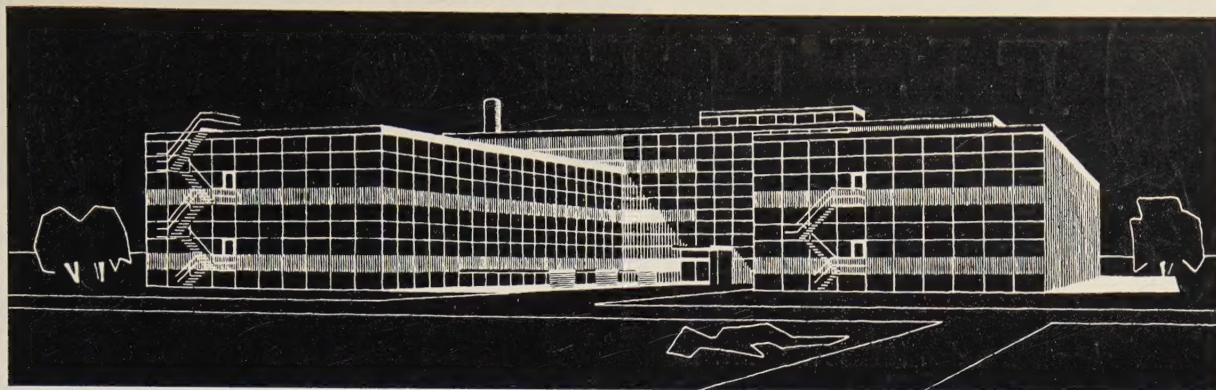
m e t z & c o

hofleverancier

amsterdam
leidsestraat

den haag
hoogstraat

Fabrieksgebouw N.V. Organon, Oss, in aanbouw - Archt: Ir. J. P. van Bruggen c.i. - G. Drexhage - Ir. J. J. Sterkenburg c.i. - A. Bodon - Rotterdam

CURTAIN WALLS, systeem HOLOPLAST

Lichte buitenwandconstructie in aluminium met glas en dubbelwandige plasticpanelen uitgevoerd in twee kleuren.

Gefabriceerd en uitgevoerd door:
HOLOPLAST Ltd. - New Hythe (England)

Agenten voor Nederland:

CORNELIUS BORST & CO. n.v.
technische afdeling

Herengracht 270 - Amsterdam-C.
Postbus 310 - Telefoon 67292 (3 lijnen)

In opdracht van het
architectenbureau Hornstra en Boudewijns
geleverd de **electrische personenliften**
in de tehuizen voor bejaarden:

„Onderwatershof"	te Rijswijk
„Salland"	te Colmschate
„De Burcht"	te Wassenaar

en nog te leveren
in de tehuizen voor bejaarden:

„A. G. Bodaanstichting"	te Zandvoort
„Dekkersduin"	te Den Haag

door

J. C. van Straaten's
Liften- en Machinefabriek N.V.
PARKWEG 15 - DEN HAAG - TEL. 512441

Stalen ramen

FLINTKOTE

Geen betere „lijfwatch“ voor alles wat tegen aantasting en verwerking beschermd moet worden dan „FLINTKOTE“... onverzettelijk en niet te passeren! Water, vocht, zure en alkalische dampen, enz., vinden hun weg versperd door deze, zeer gemakkelijk aan te brengen bitumen/water-emulsie. „FLINTKOTE“ maakt ook diffuus- en gasdicht!

„FLINTKOTE“ weert verwerking van beton- en isolatiemateriaal, staalconstructies en carrosserieën. „FLINTKOTE“ wordt ook met veel succes toegepast voor naadloze, plastische, voetwarme vloerconstructies en andere bouwconstructies.

Shell Nederland N.V., Postbus 69,
's-Gravenhage, Tel. 18.34.00.

stamoid gordijnstof

(MET WEEFSEL-INLAGE)

het ideale materiaal voor gordijnen in:

keukens,

badkamers,

douche-cellen,

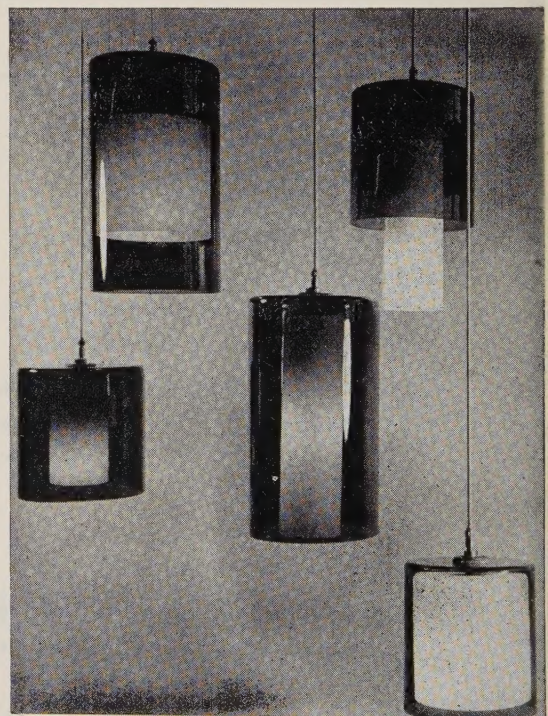
ziekenhuizen,

scholen etc.

Vraagt de voorraadcollectie bij de importeurs:

BOOMSMA'S HANDELSONDERNEMING

LAREN (N.H.) - TELEFOON 3141 (3 LIJNEN) K 02953

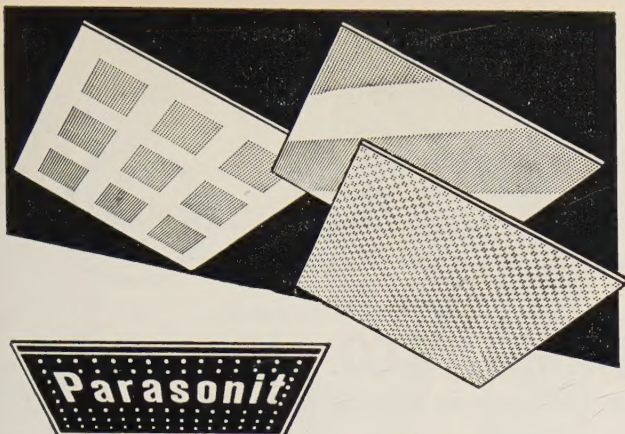
composities van opaalglazen kelken met
buiten-cylinder in verschillende kleuren
ontw. tapio Wirkkala (finland).

artimeta

lampen - meubelen

braamweg 43a - soest - telefoon k 2955-3008

AKOESTISCHE TEGEL

Hoogste geluidabsorptie welke tot heden door T.N.O. voor akoestische tegels werd geconstateerd.

Vele decoratieve variaties in de perforatie. Ook met speciale wensen kan rekening worden gehouden. Brochures en inlichtingen door:

Importeurs **N.V. Houthandel HOLLAND TRIPLEX IMPORT**
 Verkoop- **SFERA' BOUWMATERIALEN N.V.**
 kantoor ROTTERDAM - BREDESTRAAT 31 - TELEFOON 12.01.04)

Voor elk muurverfprobleem heeft NELISON een oplossing!

Specialisten
 in waterwerende en verfraaiende
 binnen- en buitenmuurverven.

Kwaliteit • duurzaamheid • 100% service

NELISON

VENRAY-HOLLAND - TEL. 290-04780

Gordijnstof **PIONIER**

120 cm breed

gegarandeerd kleurecht

21 kleuren uit

voorraad leverbaar

een soepele plooiwal

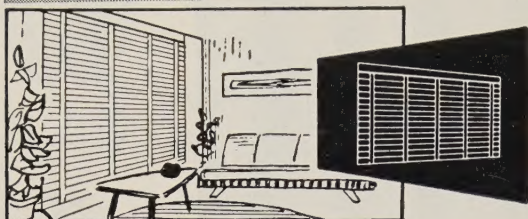
CONVAIR

DE VOORTREKKERS IN MODERN WONINGTEXTIEL

STADHOUDERSKADE 125 AMSTERDAM-Z.

Luxaflex jalouzieën

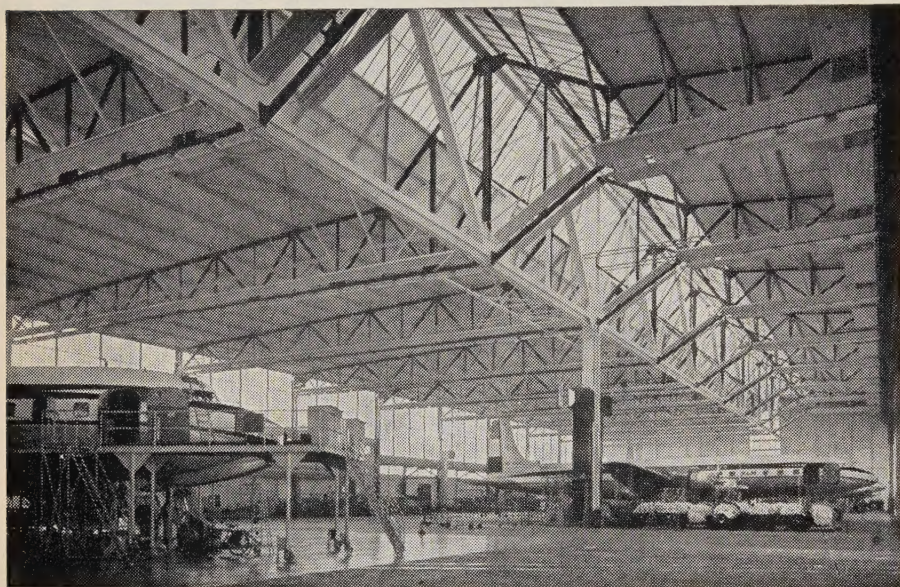
De enige vorm van zonwering, welke tevens een waardevol decoratief element vormt in de opbouw van elk interieur. Leverbaar in 15 kleuren.

Dealers door geheel Nederland. Vraagt onze dealerlijst.

BINGHAM & CO.

HOOFDKANTOOR: SCHIEDAM, NIEUWE HAVEN 59—71, TEL. 69095 (4 L.) 64775 (2 L.)

SCHIPHOL

hangar 10

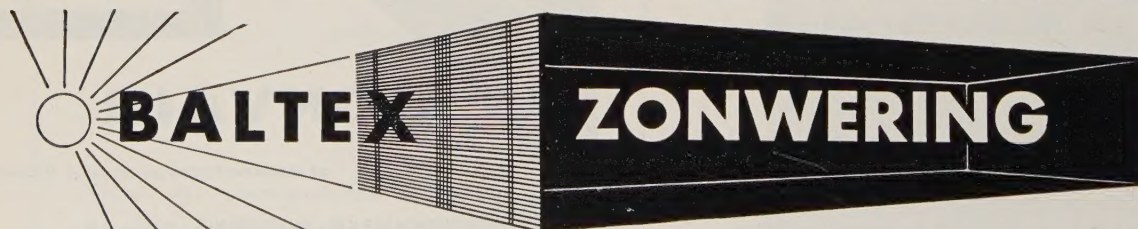
13.000 m² gewapende dakplaten werden verwerkt voor het dak van de nieuwe Hangar 10 te Schiphol. Durisol-Mevriet dakplaten vormen de meest doelmatige dakbedekking wanneer hoge eisen worden gesteld aan brandveiligheid, thermische isolatie en geluidabsorptie.

VERKOOPASSOCIATIE

Durisol-Mevriet N.V.

ACHTHOVENERWEG 19 - LEIDERDORP - TEL. 01710-31641

Vraagt
onze brochure
no. 2.

VAN HOUTDRAADWEFSEL - (DUS GEEN PAPIER) - HOUDT ZON EN WARMTE BUITEN!

BALTEx - LICHTAFSLUITING potdicht, kan zonder bezwaar boven de centrale verwarming hangen
BALTEx - WANDBEKLEDING ideaal voor etalages, stands en monsterkamers
BALTEx - DECORATIE biedt vele mogelijkheden voor de woning-inrichting
BALTEx - POSTBUS 52 ZAANDAM - TEL. 4245-4246

VOOR INLICHTINGEN: IMPORT

-CONCREET-

MAERBOUT

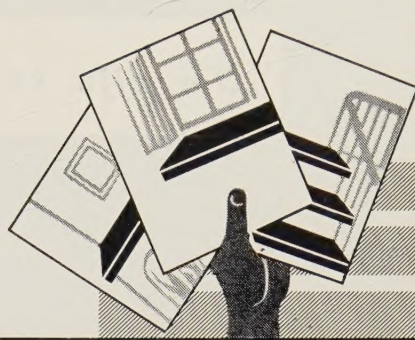
HENSEN

LIFTEN

ROTTERDAM TEL. 11.11.80

voor een

smaakvol interieur...

Eternit

... natuurlijk Eternit **MASSAL**! Dit door-en-door gekleurde en onder hoge druk geperste materiaal is bij uitstek geschikt voor vensterbanken, schoorsteenbladen en onder bepaalde voorwaarden voor traptreden.

De speciale fabricatie methode garandeert grote mechanische sterkte en slijtvastheid. Brochures en prijscuranten worden op aanvraag gaarne verstrekt.

eternit

Nieuwe Doelenstraat 20-22 - Amsterdam-C.
Showroom Leidsestraat 86-88

YTONG bouwsteen

VOOR

- * vlugger
- * beter en
- * voordeliger

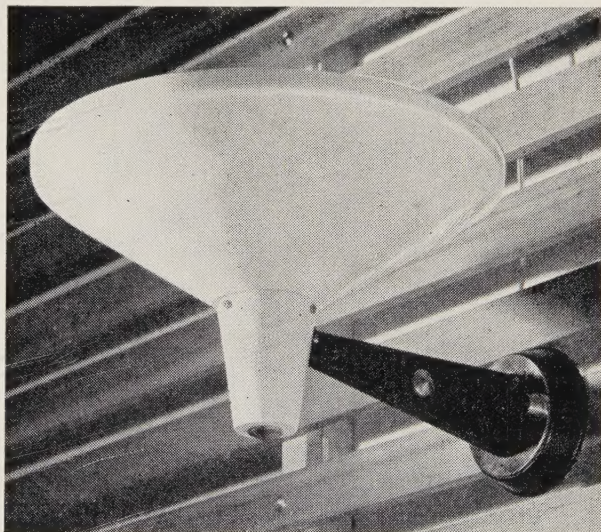
BOUWEN

ALLEEN-IMPORTRICE:

**N.V. DE HOOP
TERNEUZEN**

TEL. 2744

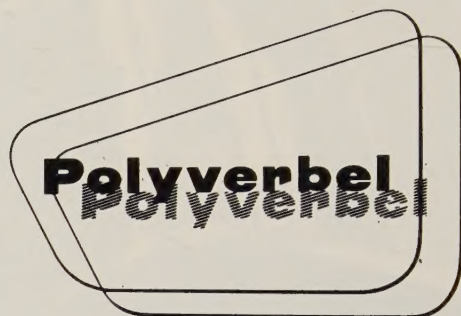

VERLICHTING

n.v. v/h
hiemstra en evenblij
keizersgracht 234 a'dam

Om zijn talrijke goede hoedanigheden
meer en meer toegepast,
meer en meer gewaardeerd,

is de
dubbele beglazing
voor de eigentijdse
bouwstijl !

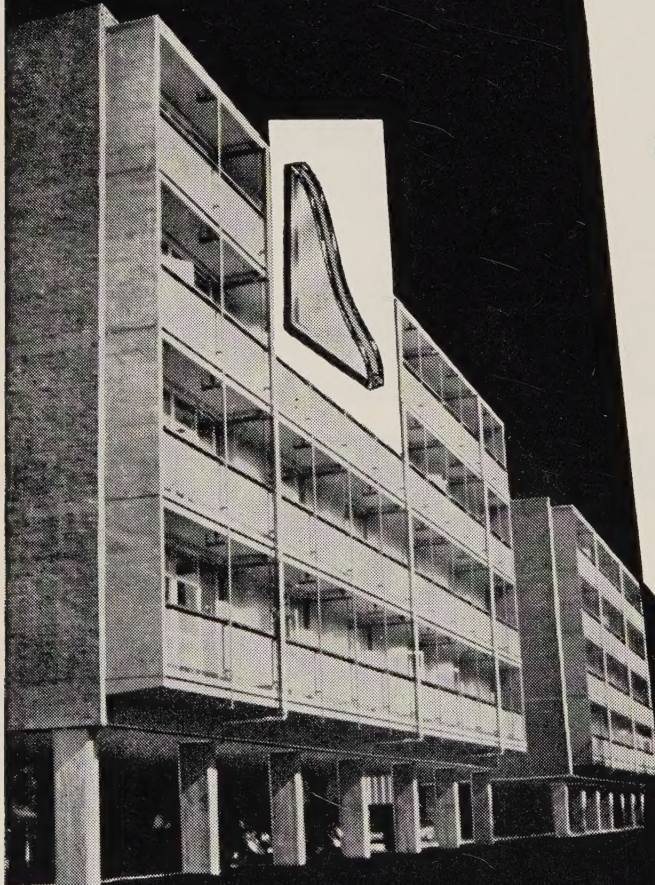
De keuze van Polyverbel voor het beglazen van belangrijke openbare gebouwen, van woningcomplexen of van centra voor nieuwe wetenschappelijke onderzoekingen, kortom van werken die de signaturen van de groten uit de architectenwereld dragen, bewijst dit.

Appartementsgebouw
van de
Atoomcentrale te Mol,
-België.

Union des Verreries Mécaniques Belges S. A.
29, Quai de Brabant, Charleroi - België

Wendt U :
voor prijsopgave tot de erkende Glashandel
in Nederland; voor inlichtingen en technische gegevens tot de Agent voor Nederland :

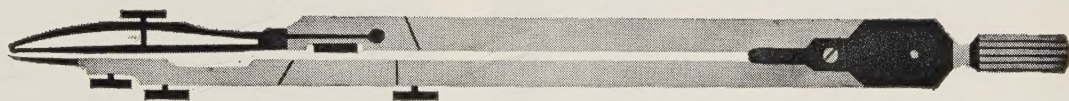
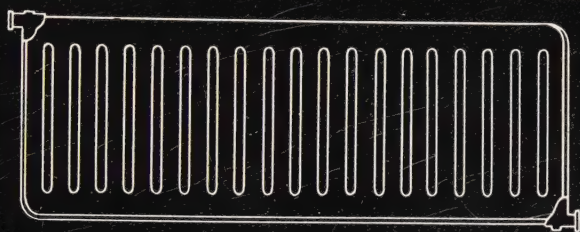
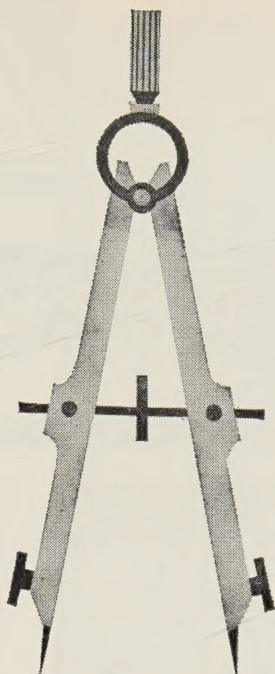
FIRMA MAURITS J. KALKER
Schenkkade 209 — 's-Gravenhage

Univerbel

ERRES LINIA lijn radiatoren

Technische perfectie

Liniaalstrak lijnenspel

„Verwarmend” in elk interieur

ERRES **lijn radiatoren**

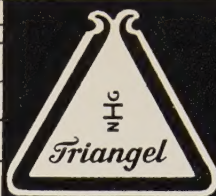
Fabriek De Vries Robbé & Co. N.V., Gorinchem

R.S. Stokvis & Zonen N.V.

Afdeling Buizen, Fittings en Centrale Verwarming

neem geen risico, neem
TRIANGEL
de meest hoogwaardig
spaanplaat

Resopal

de plastic bekledingsplaat
met distinctie.

Importeur:
ROTE-WESTZAAN N.V.
te **WESTZAAN**

**GEHEEL
GLAZEN
PUIEN**

verhogen het aanzien!

„Securit” glazen deuren en puien vormen een esthetische oplossing voor het open houden van gevels van openbare gebouwen, warenhuizen, winkels, theaters, restaurants enz.

Bijzonderheden worden u gaarne op aanvraag verstrekt.

N.V. Staalglas

AMSTERDAM KOSTVERLORENSTRAAT 19 TEL. 18 53 53

Presto

Wipschakelaars

met **KEMA
KEUR**

Praktisch geruisloos — 2 jaar garantie
Speciaal geschikt voor ziekenhuizen en rusthuizen
Fabrieksagent: J. LANG - Keizersgracht 667 - Amsterdam C. - Tel. 3211

BEREC

GEBR. SCHIPHOLT'S

BETONFABRIEKEN N.V.

**SYSTEEM
„CUSVELLER”**

FABRIEKEN TE:

KANTOOR EN TECHN. AFDELING
BEZUIDENHOUTSEWEG 43
DEN HAAG
TEL. 01700/723940 *

HAARLEM
02500/19674
KATWIJK
01718/3140
EINDHOVEN
04900/61558
GELEEN
04494/2126

GRONINGEN
05900/33339
ENSCHDEDE
05420/2162
MEPPEL
05220/1162
REUVER
04704/443

REEDS MEER DAN 5 MILLIOEN M² GELEVERD

**Stalen
Ramen
Deuren
Constructiewerk
Aluminium
Winkelpuilen**

Een kwaliteitsproduct van

„De Rollecate”

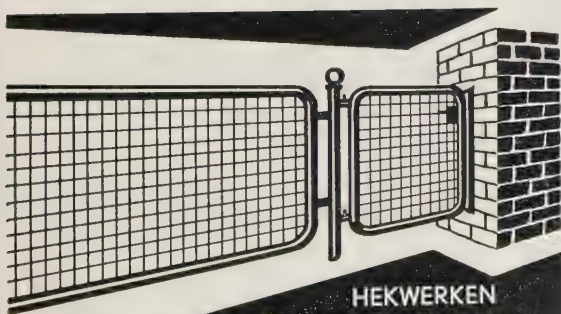
STAPHORST - TELEF. K 5225-337

Schaepman's

BELTILITE

*voor
verfijnd
schilderwerk*

SCHAEPMAN & Co's
KUNSTHARS-EN
LAKFABRIEKEN N.V.
ZWOLLE

HEKWERKEN

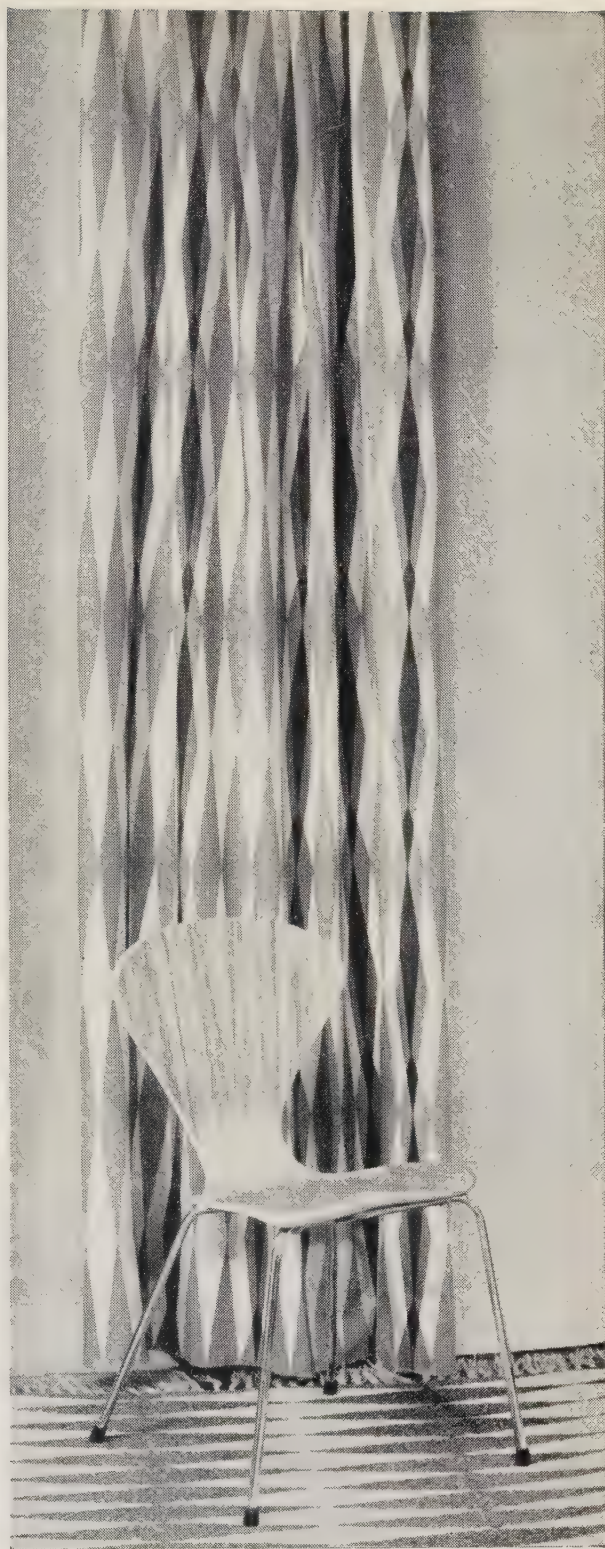
in alle gewenste uitvoeringen

Electr. gedreven

DRAAI- EN SCHUIFPOORTEN

DRAADVLECHTERIJ A. F. RUEPERT

WILLEMSTRAAT 72-78 - TEL. 2537 - HENGLO (O.)

Tijdloze Skandinavische interieurstoffen

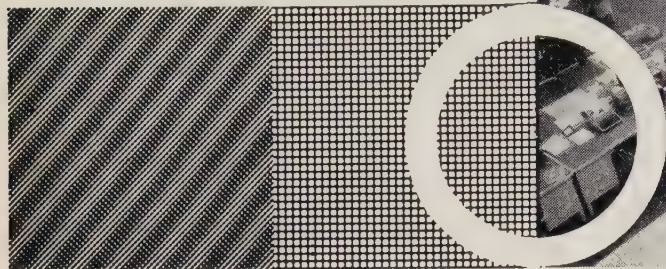
Hurle Bath ^{sinds} 1919 *& Co.*

HERENGRACHT 302 - AMSTERDAM - TELEF. 020-46795

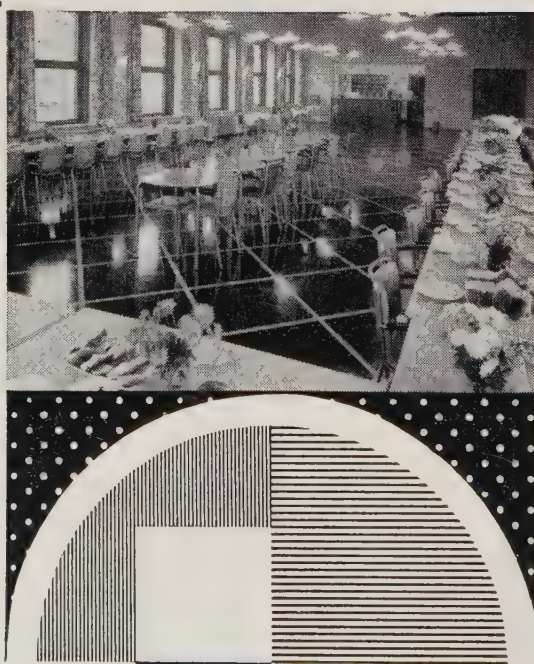
ORIGINAL SVENSKA TEXTILIER

Architecten: Ir. G. M. Leeuwenberg, Utrecht
H. A. en Ir. G. Pothoven, Amersfoort

Ook in de Coöp. Centr. Raiffeisen Bank te Utrecht
werd Krommenie-vloerbedekking toegepast

Zowel in utiliteitsbouw
als in woningbouw voldoet linoleum
aan de hoogste eisen:

- geluid- en warmte-islerend
- gemakkelijk in onderhoud
- duurzaam
- veerkrachtig
- decoratief

linoleum

krommenie

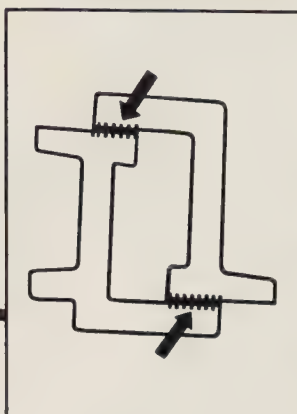

Kwaliteitseis

Stalen ramen hebben een dubbele aanslag!

Om van een goede afsluiting verzekerd te zijn, moeten de omrandingsprofielen van de beweegbare delen een zodanige vorm hebben, dat zij met minstens twee aanslagvlakken op elkaar sluiten. Zie boekje „Kwaliteitseisen” pag. 9.

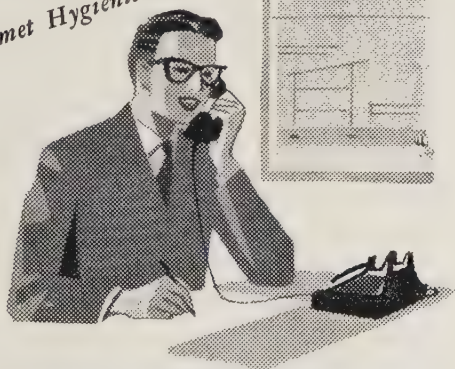

Publikatie van de Vereniging van
Metalen Ramen Fabrikanten

De leden van de Vereniging van Metalen Ramenfabrikanten hebben zich vrijwillig onderworpen aan de kwaliteitseisen, vermeld in de brochure Kwaliteitseisen Stalen Ramen en Deuren 1954, die gratis wordt toegezonden door het secretariaat van de vereniging, Nassaulaan 13, 's-Gravenhage.

*„Verbindt u mij even
met Hygiënische Vloeren”.*

Spiedopdrachten?

Akkoord! Haastwerk wordt door ons even voortreffelijk uitgevoerd als een opdracht die meer tijd laat. U zult dik tevreden zijn!

Zo legt u de grondslag voor het leggen van de juiste vloer!

't Loont de moeite een expert te raadplegen als 't om vloeren gaat. De mogelijkheden zijn tegenwoordig zo talrijk, dat een goede keus pas na uitvoerig overleg mogelijk is. En wie kunt u dan beter bellen, wie kunt u beter in dit overleg betrekken dan Hygiënische Vloeren N.V.?

Wilt u een geluiddempende vloer? Een naadloze vloer? Een zuurvaste vloer? Alle mogelijkheden, alle merken en alle soorten kan Hygiënische Vloeren u voorleggen. Hygiënische Vloeren wil u er graag alles van vertellen. Ervaren deskundigen staan tot uw beschikking om in gezamenlijk overleg voor u de juiste vloer te vinden.

HYGIËNISCHE VLOEREN N.V.

GEeft U VASTE GROND ONDER UW VOETEN

Spuistraat 219-221,
Amsterdam C, tel. 36261-K 20

voor woning en (persoonlijk)
kantoor, voor ontvangstruimten
en overal waar men prijs stelt
op een verantwoorde, moderne
inrichting.

AP originals

ontwerp Hein Salomonson Gkf
levering via de goede woning-
inrichters. Een catalogus is op
aanvraag verkrijgbaar.

Kantoor en toonkamers
Keizersgracht 398
Amsterdam C
tel 39329 - 66728

Eindhoven

een van onze

prachtige nieuwe

stations:

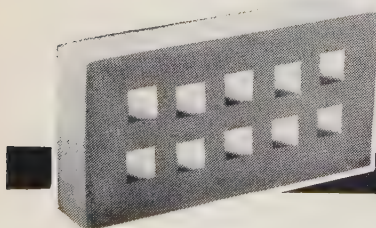

foto coppens

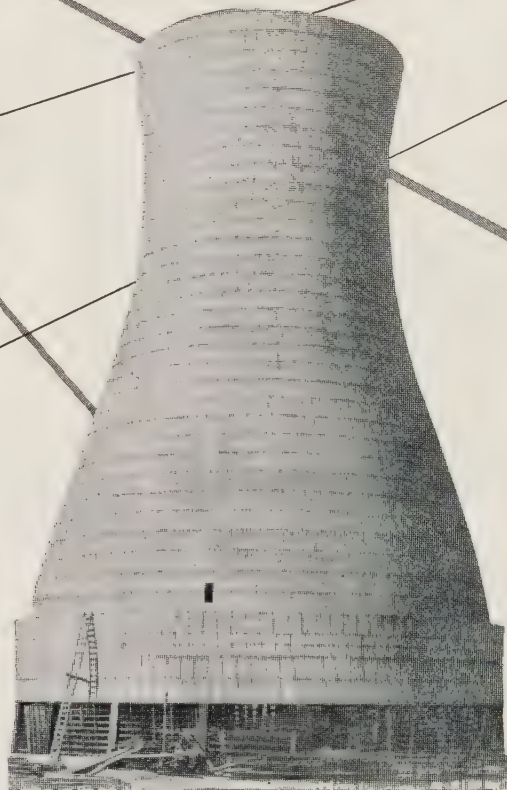
verblendsteen van

Canoy-Herfkens

VENLO

U bouwt

deze toch ook met cemij - cement?!

Want het beton van koeltorens heeft heel wat te verduren. Aan de binnenzijde stoom, damp, druppels lauw water en door het hete water verwarmde lucht, aan de andere zijde de buitenlucht met alle weersinvloeden van alle jaargetijden.

Het beton van koeltorens moet zo goed mogelijk bestand zijn tegen corrosieve invloeden, waarvan wij slechts noemen de aantasting door chemicaliën die dikwijls aan het water worden toegevoegd om de hardheid te verminderen en de algengroei tegen te gaan.

Tal van koeltorens werden gebouwd met CEMIJ-cement.

CEMU - cement: goed voor het grootste miljoenenwerk - goed voor het kleinste huis

verkoopassociatie enci-cemij n.v. amsterdam

De nieuwe rubber tegelvloer

in de populaire prijsklasse

5822

Stap over op **Atopic**

Hier is het resultaat van jarenlange onderzoeken in de Vredestein laboratoria. Atopic... 'n rubber tegelvloer, aangepast aan de eisen van onze moderne tijd.

In huis en kantoor, bij bedrijf en instelling, overal waar prijs gesteld wordt op een gedistingeerde vloerbedekking, die gemakkelijk te onderhouden is en door zijn kleuren het interieur verfraaid, is plaats voor Atopic.

Gebruik makend van de specifieke rubber eigenschappen bezit Atopic een stroef oppervlak en een groot geluiddempend vermogen.

Dit zijn de opzienbarende

Atopic eigenschappen:

- bijzonder slijtvast
- stroef oppervlak
- groot geluiddempend vermogen
- in zonnige, moderne kleuren
- kleurecht
- gegarandeerd reukloos
- zeer gemakkelijk onderhoud.

VREDESTEIN

een Vredestein product

TAPIJTWEVERS SINDS 1797

**Specialisten
op tapijtgebied**

★
LEVERING UITSLUITEND
DOOR DE HANDEL

★
KONINKLIJKE VEREENIGDE
TAPIJTFABRIEKEN N.V.

MOORDRECHT — DEVENTER — AMSTERDAM
GRONINGEN — BRUSSEL

Formica: Uw hardplastic- bekledingsplaat!

Formica bekledingsplaten zijn volkomen vlak. Bobbeltjes, golfjes, putjes - U zult ze op Formica niet aantreffen! Ook kleuren en dessins zijn aan een minutieuze controle onderworpen. Formica is ideaal voor cantines, hotels, café's, op toonbanken in winkels, magazijnen, e.d., en.... in het huishouden! Ook na jaren van intensief gebruik blijft Formica zo vlak als een spiegel.

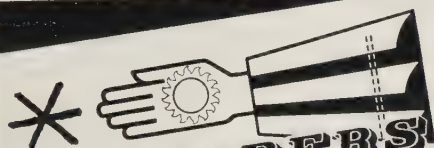
*Eerlijk
is eerlijk,
Formica duurt
het langst!*

Importeur: VIBA Den Haag
Kon. Emmakade 199 - Tel. 394905

U speelt met vuur.... als U bezuinigt op

STEENGAAS

PUBLICATIE STICHTING STEENGAASVOORLICHTING, PLOMPETORENGRACHT 14-16, UTRECHT, TEL. K 30 - 21956

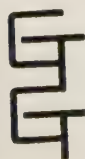
ROBBERS
Wijde Begijnestraat 8, Utrecht
Telefoon 030-14875-11553
zonneschermen
lichtafsluitende gordijnen
kanteldeuren

Gips Plafondplaten „ISOVAG”

ACOUSTIEK
Voor: VENTILATIE
STRALINGSVERWARMING

Voor ieder doel diverse typen en afmetingen

BUCHSBAUM N.V.
STATIONSWEG 141 - DEN HAAG
TELEFOON 180221 - 113672

VAN GELDER EN VAN GINKEL *Sinds 1909*

Fabriek van alle speciale aluminium-, koper-, brons- en ijzerwerken voor de bouwvakken

Winkelpuien
Hekwerken
Trapleuningen
Securit-glasdeuren

Tourniquets
Vitrines
Plastiek leuningprofiel
Gevelletters

Deurgrepen
Naam- en gedenk-
platen
Siersmeedwerken

AMSTERDAMSE VEERKADE 21
DEN HAAG
TELEFOON 116665 - 115148 (01700)

moderne
lijnen

moderne lakken

Alle moderne lakken voor
nieuwbouw en onderhoud

Onze kleurspecialisten en verftechnische
adviseurs staan altijd voor U klaar.

N.V. Verf-, Vernis- en Oliefabrieken

VEVEO

Schiedam

415-2-56

DURA

staalplaatradiatoren

leden- of
paneelmodel

m. duintjer & zonen n.v.

wildervank

Wij specialiseren ons in het maken van inrichtingen voor:

Hotel, Café, Restaurants * Kerkinterieurs
Bejaardentehuizen * Scheepsinrichtingen
en in Betimmeringen

SEYFFER'S

SPECIAALMEUBEL-FABRIEK

STATIONSWEG 128 - EDE
Telefoon K 8380-8137

Maandblad, opgericht door het Genootschap „Architectura et Amicitia” in samenwerking met de Koninklijke Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten B. N. A. Orgaan van het Genootschap A. et A.

Redactie

Prof. M. F. Duintjer, Architect
J. F. Groosman, Architect
J. Hendriks, Wandschilder
J. H. J. Komter, Architect
J. Schipper, Architect
A. Snellebrand, Architect/Dir. Academie van Bouwkunst
Arthur Staal, Architect
J. B. Westerhuis, Architect

J. Blijstra, Letterkundige
Chef-redacteur
J. Boon, Architect
Redactie-secretaris

Corresponderend redactie-lid:
C. Nicolaï, Architect

Redactie Secretariaat: Herengracht 406, A'dam-C., Tel. 36186

Voor de ondertekende artikelen dragen de schrijvers verantwoordelijkheid, ook wanneer het leden van de redactie betreft. Vername van artikelen, foto's en tekeningen is slechts geoorloofd met toestemming van redactie en uitgever en dan nog slechts met bronvermelding

Voor advertenties wende men zich tot de uitgever

Uitgave en Administratie: G. VAN SAANE, Herengracht 406 Amsterdam-C. - Telefoon 36186 - Postrekening 681.31.

FORUM

maandblad voor
architectuur en
gebonden kunst

4
1958

Deertiende jaargang No 4 april 1958

Inhoud van dit nummer:

J. B. Westerhuis:
Bejaardentehuizen en -woningen (I)
Dr R. J. van Zonneveld:
Medische aspecten van de huisvesting van bejaarden

ROMANIEK

Op de omslag:

Huis „De Mieden” te Uithuizermeden
Arch. Werkgroep van Tijen—Boom—Posno

Typografische vormgeving: G. Boon, Architect

De foto's zijn van:

LM Aerocarto: pag. 116 boven
d'Oliveira: pag. 124 onder, 125, 127 onder, 129
Foto Spies: pag. 117, 123 boven, 138, 139, 140, 141
Van Versnel: omslag, pag. 114, 116, 118, 119, 122,
123 onder, 132

„FORUM” verschijnt met 12 nummers per jaar

Abonnementsprijs f 24.— per jaar
Voorafco per post bij vooruitbetaling te voldoen

Voor België Frs. 400.—

Prijs van dit nummer f 2.50/B.frs. 40.—

Met het oog op de noodzaak om de heer G. van Saane te ontlasten van werkzaamheden, welke hij tot nu toe geheel belangeloos ten behoeve van „Forum” verrichtte, heeft het bestuur van A. et A. en de redactie van „Forum” besloten een wijziging in de samenstelling van de redactie aan te brengen. Hoewel het strikt genomen niet tot zijn taak als uitgever behoorde, heeft de heer Van Saane in de afgelopen jaren een groot gedeelte van het werk der redactie voor zijn rekening genomen. Hij deed dit met een geestdrift en bekwaamheid, die ons met bewondering en dankbaarheid vervult. Niettemin achten wij, en ook hij, een duidelijke verhouding tussen uitgever en redactie noodzakelijk. Dientengevolge treedt de heer G. Boon, tot nu toe verantwoordelijk voor de typografische vormgeving, toe tot de redactie en zal als redactie-secretaris in de meest algemene zin de vorm van het blad bepalen. De heer Blijstra zal als chef-redacteur in samenwerking met de heer Boon moeten zorgen, dat de beslissingen van de redactie worden uitgevoerd en hij zal ten aanzien van de inhoud de verantwoordelijkheid tegenover redactie en bestuur van A. et A. dragen.

Het adres van het redactie-secretariaat blijft Herengracht 406. Telefoon van de heer G. Boon: 38470, bij geen gehoor: 124868.

De huisvesting van bejaarden is één van de grote problemen van onze tijd. Zoals twintig à dertig jaar geleden de kleuter en het kind in het middelpunt van onze humanitaire en sociale belangstelling stond, zo is nu het zoeklicht van onze zorgvolle aandacht gericht op bejaarde mensen, die met de ogen knipperend tegen dit felle licht, ons wat schuw en onwennig aankijken.

Naast het in werking treden van sociale wetten als pensioenregeling voor ouden van dagen, zijn er nieuwe takken van wetenschap ontstaan over de ouder wordende mens, zoals gerontologie, geriatrie, enz. Onze zorg strekt zich uit tussen het goed bedoelde klapje op de kromme oude schouder en gezegdes als „onze oudjes” en „een goeie ouwe dag” en de nog beter bedoelde slagwoorden der medici als „de juiste patient in het juiste bed” voor oude mensen, zodra de tijd van het minder valide zijn voor hen aanbreekt.

We maken frisse, ruime tehuizen (met erg kleine kamertjes) waarvan men de „keep smiling”-sfeer haast nog te jolig zou vinden voor een kindervakantie-oord.

Uit het verleden kennen we nog vele tehuizen voor ouden van dagen. Het waren gestichten met regenten en regentessen aan het hoofd. De bejaardenzorg was in die tijd in onze ogen nog zeer primitief. De figuur was echter duidelijk. Het was liefdadigheid voor gevallen van de ergste nood. De normale gang van zaken was, dat oude mensen bij hun kinderen bleven wonen of althans in hun eigen milieu bleven. Het opgenomen moeten worden in een gesticht was en is voor vele ouden van dagen nog een schrikbeeld. Het betekende en betekent nog een uit zijn milieu gerukt worden, een terzijdestelling.

Onze hedendaagse „gestichten” zijn in alle opzichten beter, iedere bejaarde heeft zijn eigen vertrek en in zalen woont en slaapt men niet meer. De medische verzorging heeft zich uitgebreid en er is mogelijkheid tot recreatie, revalidatie, enz., maar de isolering, het apart zetten is in vele opzichten gebleven. Bejaarde mensen worden in grote getale bij elkaar gebracht; de capaciteit van het tehuis wordt meestal bepaald door economische overwegingen.

Maar welke menselijke reden is er eigenlijk om mannen en vrouwen, die een bepaalde leeftijd bereikt hebben, of pensioengerechtigd zijn zo te doen samenhokken? Spelen statistische gegevens en te gemakkelijke rationeel-collectieve oplossingen ons in deze geen parten?

Maar om kort te zijn: collectieve zorg en voorzieningen voor de mens zijn, daar toegepast waar ze nodig zijn, positieve kwaliteiten van onze cultuur.

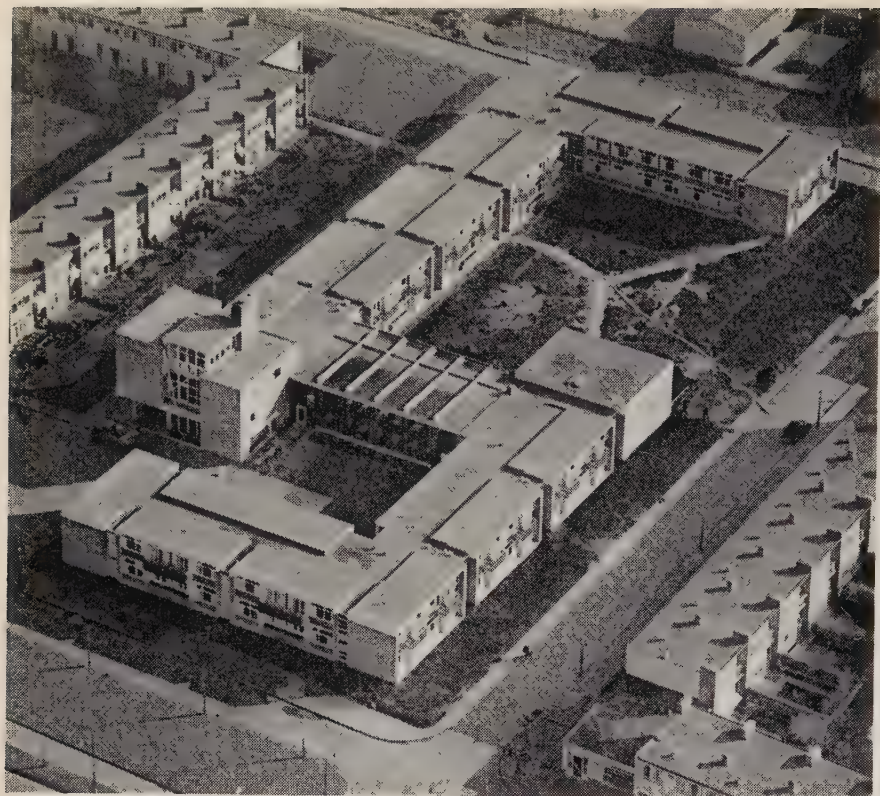
Er dreigt echter het gevaar, dat men bij de toespitsing van de aandacht op het *bejaard* zijn de *mens* vergeet. De mens blijft in de eerste plaats subject.

In het geval van bejaardentehuizen zou ik het dan ook zo willen stellen, dat, indien de noodzaak er is om bejaarden collectief te geven wat hun toekomt, het wonen primair dient te zijn. D.w.z. een bejaardentehuis is geen gebouw van bijzondere bestemming, zoals een ziekenhuis, sanatorium, school, enz., maar een *woongebouw waarin een bijzondere vorm van wonen plaatsvindt*. En onder dit „wonen” versta ik, behalve het individuele verblijven, ook het in relatie zijn met de omgeving, met de buurt, met mensen van andere leeftijd.

Menig bejaardentehuis staat veelal nog in het teken van het „gesticht”, hoe modern en aangepast aan deze tijd ook. Over het algemeen zijn het monumenten van onze sociale en humanitaire zorg waar we dan zo trots op zijn. In onze hygiënisch denkende tijd zetten we ze dan keurig apart in een „ouwedag-couveuse” en hebben dan een probleem weer netjes opgelost.

De onderstaande plannen wil ik dan zoveel mogelijk trachten te beoordelen aan de hand van deze maatstaf: het bejaardentehuis als een woongebouw, waarin het wonen een bijzondere vorm heeft aangenomen.

„Willem Dreeshuis” te Amsterdam

Archn. J. A. Snellebrand en G. W. Tuynman

Het Dreeshuis is wel een der meest geslaagde bejaardentehuizen die ik ken. Als z'n belangrijkste karakteristieken zou ik willen noemen: de weloverwogen en rake plattegrond en de bescheidenheid, intimiteit en menselijkheid van zijn architectuur. Het sluit zich architectonisch zo bij z'n omgeving aan, dat men, een gebouw van bijzondere bestemming verwachgend, het bijna voorbij zou lopen. Soepel sluit het zich in zijn massa en ruimtewerking bij het bestaande woonwijkje aan. De plattegrond, ontstaan door samenvoeging van 2 L-vormige vleugels — ruimtevormende elementen van het woonwijkje — en een tussenlid (eet- en recreatiezaal), heeft de vorm van een S gekregen. De architectuur van het Dreeshuis is die van woningbouw. Men heeft getracht de woonsfeer nog te versterken door vier of twee woonunits te koppelen tot grotere eenheden — de grootte van $\pm$ een dubbele woning. In de architectuur spreken deze wooneenheden zeer duidelijk mee; ja, men krijgt zelfs de indruk van een serie woningen, die door gangen onderling en met de ruimten voor centrale voorzieningen zijn verbonden. Een soort overdekt dorp met woonstraatjes en plaatsen van samenkost. Het is alleen te betreuren, dat door het kleine terrein en de gecompriëerde bouwwijze niet voor alle woningen de bezonning ideaal is.

Ik kan me niet voorstellen, dat bejaarde mensen in dit tehuis het gevoel zullen krijgen buitengesloten of geïsoleerd te zijn van de wijk, waarin zij wonen. Integendeel, dit contact is m.i. op zeer gelukkige wijze gevonden. Voor sommige bewoners is er direct contact met de straat, n.l. daar, waar de woonvertrekken in de rooilijn liggen, terwijl voor anderen dit contact indirect is n.l., waar de vertrekken aan de open binnenhoven liggen. In het laatste geval is er distantie t.o.v. het straatleven en een zekere rust.

De ingang van het Dreeshuis ligt in de administratie„vleugel”, die een verdieping boven de rest uitsteekt. De architectuur hiervan is wat massaler en krachtiger, maar in de juiste, menselijke schaal. De zo verschillende gevelpartijen van de administratie„vleugel”, de eet- en recreatiezaal en keuken geven aan de kleinste binnenhof intimiteit en een geschakeerd en levendig karakter.

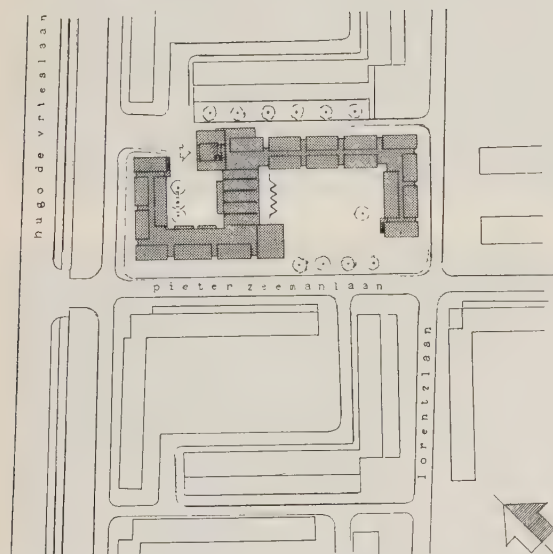

Begane grond 1-600

„Willem Dreeshuis” te Amsterdam

Situatie 1-2500

Kelder 1-600

voorgevel hoofdgebouw en doorsnede over kookkeuken

doorsnede over recreatiezaal

1	Provisie	27	Tweepersoonskamers
2	Opslag schoonmaakart. enz.	24, 25, 26, 27	als begane grond
3	Berging koffers, enz.	28	Personeelsruimte
4	Centrale verwarming	29	vide Kookkeuken
5	Reserve kolenopslag	30	Gaanderij (ziekenafdeling)
6	Werkplaats	31	Bijkeuken
7	Ingang	32	Ziekenzaaltje vrouwen
8	Fietsenstalling	33	Ziekenzaaltje mannen
9	Hal	34	Isoleerkamer
10	Schakelruimte	35	Dokterskamer
11	Telefooncel	36	Wachtzuster
12	Rouwkamer	37	Linnenkamer
13	Wasruimte	38	Bestuurskamer
14	Traforuimte	39	Administratie
15	Garderobe	40	Directrice
16	Toiletruimte	41	Spreekkamertje
17	Grote recreatiezaal	42	Biljartkamer
18	Groentekeuken	43	vide Grote zaal
19	Kookkeuken	44	Passerel
20	Servies- en waskeuken	45	Boekerij
21	Broodkeuken	46	Woning conciërge
22	Kleine recreatiezaal	47	Ingang conciërgewoning
23	Terras	48	Woning directrice
24	Eenpersoonskamers	49	Recreatieruimte inwonend personeel
25	Theekeuken	50	Woning personeel
26	Badafdeling		

Tweede verdieping 1—600

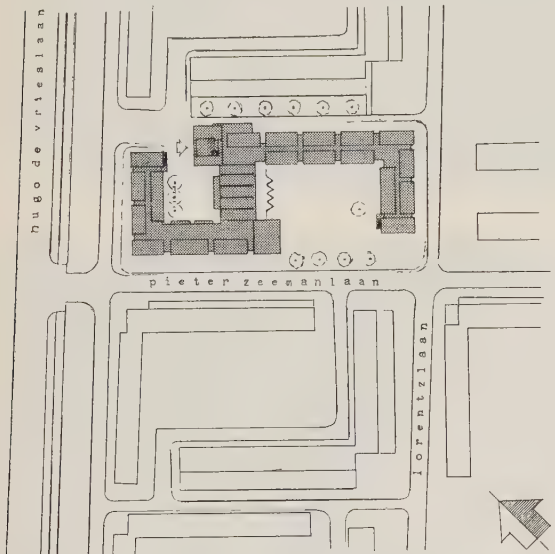

Eerste verdieping 1—600

Begane grond 1—600

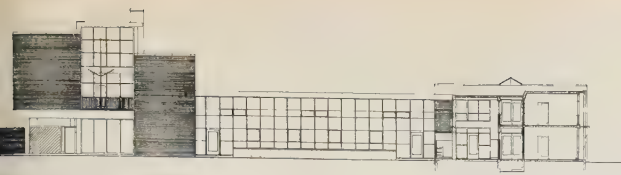
Situatie 1—2500

„Willem Dreeshuis” te Amsterdam

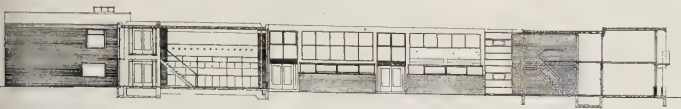

Kelder 1—600

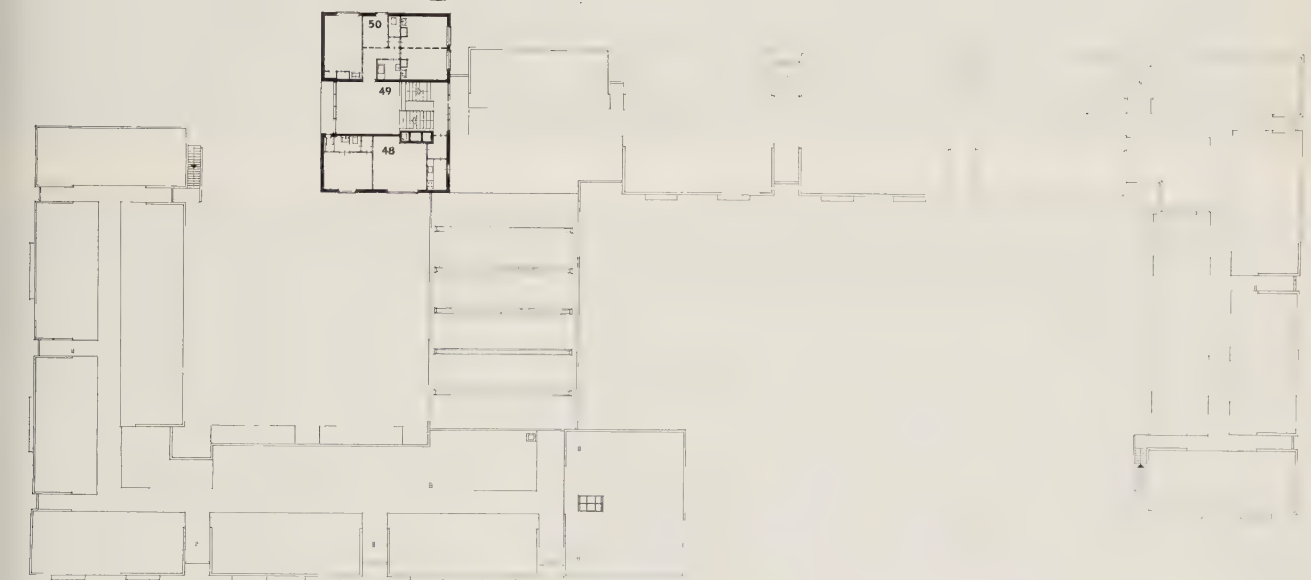

voorgevel hoofdgebouw en doorsnede over kookkeuken

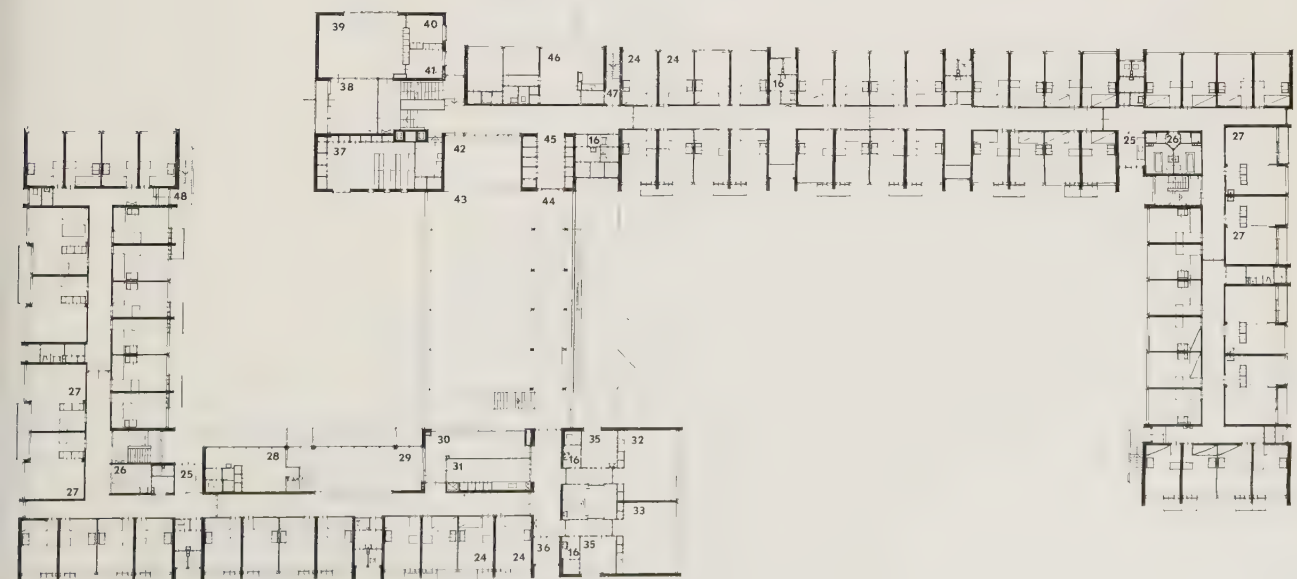

doorsnede over recreatiezaal

1	Provisie	27	Tweepersoonskamers
2	Opslag schoonmaakart. enz.	24, 25, 26, 27	als begane grond
3	Berging koffers, enz.	28	Personeelsruimte
4	Centrale verwarming	29	vide Kookkeuken
5	Reserve kolenopslag	30	Gaanderij (ziekenafdeling)
6	Werkplaats	31	Bijkeuken
7	Ingang	32	Ziekenzaaltje vrouwen
8	Fietsenstalling	33	Ziekenzaaltje mannen
9	Hal	34	Isoleerkamer
10	Schakelruimte	35	Dokterskamer
11	Telefooncel	36	Wachtzuster
12	Rouwkamer	37	Linnenkamer
13	Wasruimte	38	Bestuurskamer
14	Traforuimte	39	Administratie
15	Garderobe	40	Directrice
16	Toiletruimte	41	Spreekkamertje
17	Grote recreatiezaal	42	Biljartkamer
18	Groentekeuken	43	vide Grote zaal
19	Kookkeuken	44	Passerel
20	Servies- en waskeuken	45	Boekerij
21	Broodkeuken	46	Woning concierge
22	Kleine recreatiezaal	47	Ingang conciergewoning
23	Terras	48	Woning directrice
24	Eenpersoonskamers	49	Recreatieruimte inwonend personeel
25	Theekeuken	50	Woning personeel
26	Badafdeling		

Tweede verdieping 1-600

Eerste verdieping 1-600

„Willem Dreeshuis” te Amsterdam

Met bijzondere waardering willen wij hier vermelden de zeer prettige verhouding en gelijkgestemdheid bij het uitwerken van dit project door de medewerking van de heer Dic Slebos en bij de uitvoering van de heer Walter van der Valk.

J. A. Snellebrant

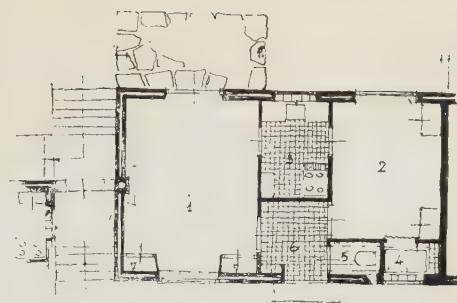

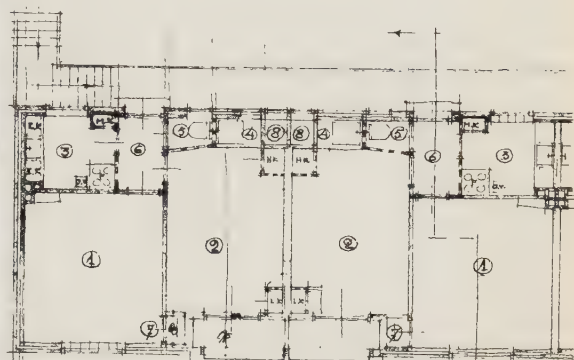

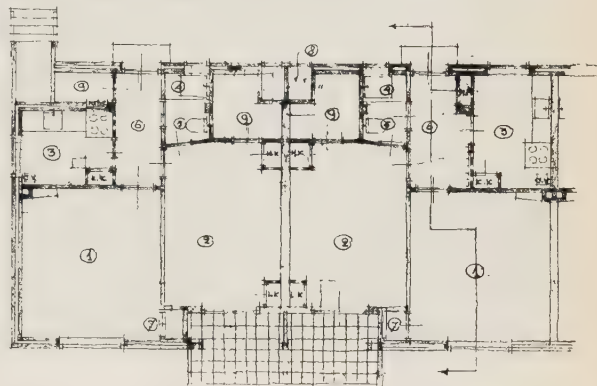
verzorgingshuis „Rodichem” te Huis ter Heide-Zeist
rch. J. Grijpma

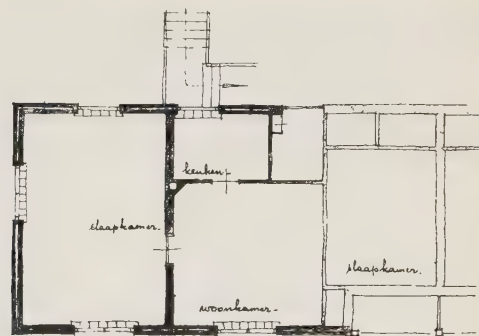
Type B

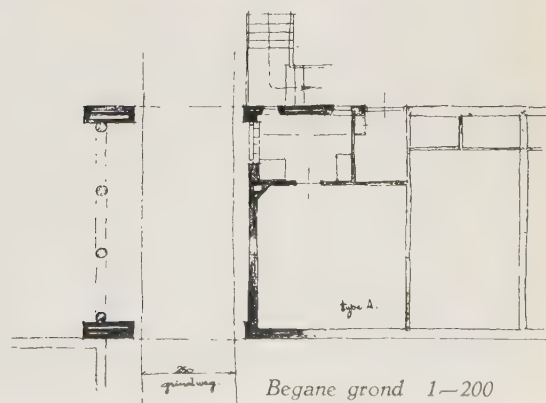
Verdieping half-A-blok 1-200

Begane grond half-A-blok

Verdieping type A met extra slaapkamer

Begane grond 1-200

et losse hand zijn in een park groepjes woningen gecomponeerd bestaande
slechts enkele elementen. Zodoende zijn er kleine samenwoningen ontstaan
grote gevarieerdheid. De bomen als tegenspelers. Dit is toch wel erg knap.
rsoonlijk waardeer ik Grijpma hierin het meest. De architectuur is „landelijk”
met voorbijzien van kneuterige ruitjes en landerige houten luiken, kloek,
mpel en van een statische rust. Een rust, waarin zich niets weerspiegelt van
problemen en de onrust van deze tijd.

„De Sonenberg” te Oosterbeek, bejaardencentrum voor gepensioneerde onderwijzers

Architect J. Grijpma

Het bejaardencentrum, bestaande uit groepjes zelfstandige woningen en een groot pensiongebouw, is gelegen in een bos. De zelfstandige woningen zijn goed van verhouding, erg simpel en onderscheiden zich als bejaardenwoningen bijna niet van woningen voor normale gezinnen. Het zal voor buitenmensen ongetwijfeld heerlijk wonen zijn in deze huisjes. Een groot park met bomen, struiken, bloemen, vogels en bijen.

Het is echter merkwaardig, dat Grijpma, die in de afstandige woningen het individuele wonen als vanzelfsprekend aanvaardt (wat het ook is) en architectonische vorm geeft, dezelfde mensen als tot een andere categorie behorend, in het pensiegebouw als hotelisten laat vertoeven.

Alle ramen voor de units zijn tot lange horizontale razen wanden gekoppeld om esthetisch een mooie afderstreping te krijgen van de verticaal opschietende uitwaaiende bomen. Z'n pensiegebouw heeft daardoor een hotel- of sanatoriumachtig karakter gegeven. Waarom ligt voor deze mensen het accent opeens anders, op het collectieve, op het verzorgd worden, op het object-zijn? Voor een ziekenhuis kan deze karakteristiek wel verdragen; daar ligt men voor een bepaald geval, daar verblijft men tijdelijk, daar *woont* men niet.

De bejaarde mens, die dit pensiegebouw binnenredt, passeert ergens een scheidingslijn, hoe onopvallend de voordeur ook is. Hij of zij is het sociale, humanitaire instituut binnengetreden.

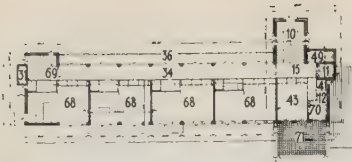
Door de min of meer symmetrische aanleg van het gehele complex heeft het pensiegebouw een monumentale situatie gekregen, die past bij een gebouw van bijzondere bestemming, doch niet inherent is aan het wonen.

Hoewel ik niet van deze soort architectuur houd, wil ik me niet ontveinzen dat ik wel enige bewondering heb voor dit bouwen bij de gratie van de natuur.

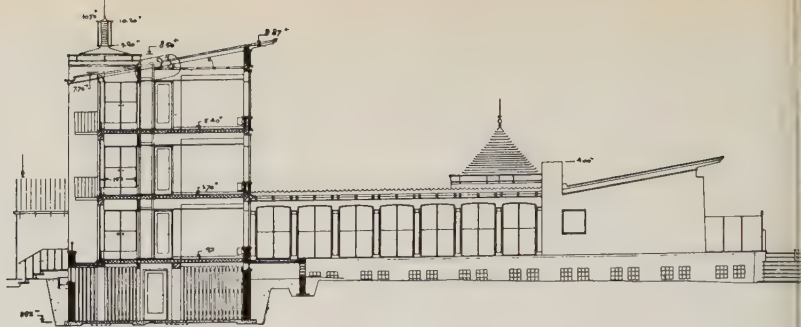
Ik kan echter niet begrijpen waarom een liftkoker geen toren mag zijn, maar per sé moet lijken op een toren.

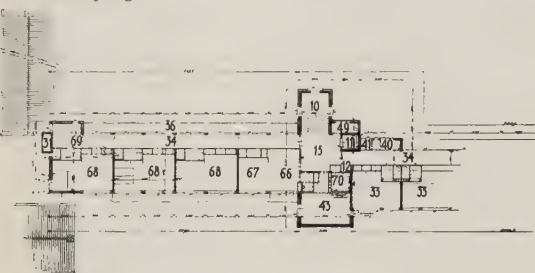

3e verdieping

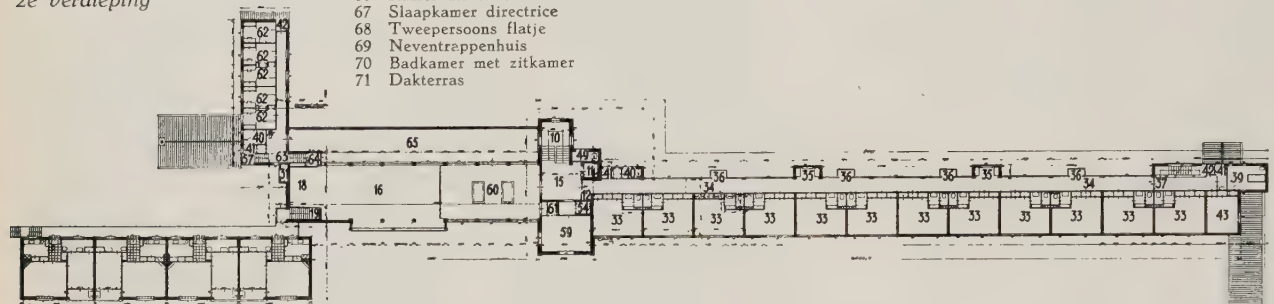

Dwarsdoorsnede vleugel met aanzicht gaanderij en ziekenvleugel

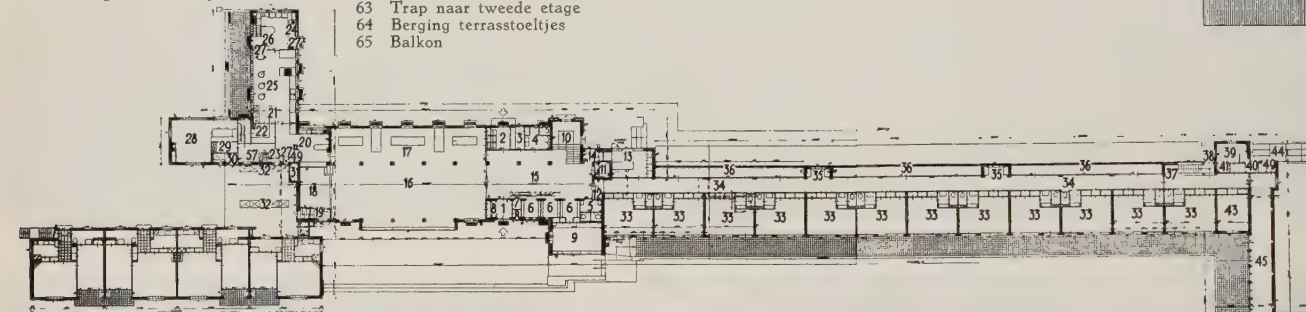
2e verdieping

- 66 Kamer directrice
- 67 Slaapkamer directrice
- 68 Tweepersoons flatje
- 69 Neventrappenhuis
- 70 Badkamer met zitkamer
- 71 Dakterras

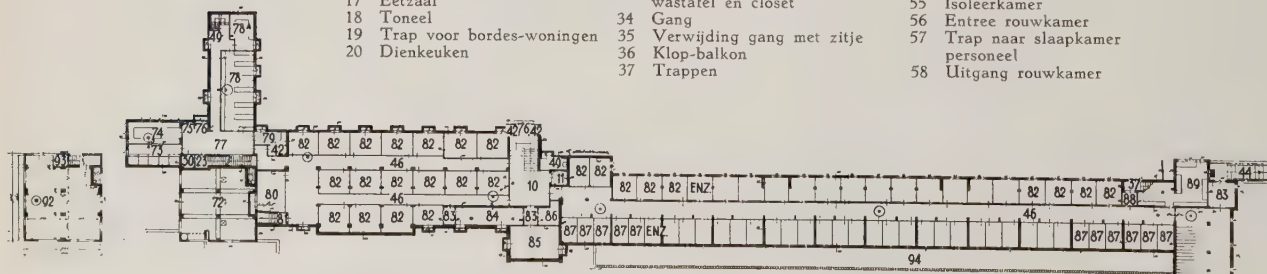
1e verdieping van hoofdbouw, 3-verdiepingenvleugel en woningen Groep III

- 59 Bestuurskamer
- 60 Biljartkamer
- 61 Kast bestuurskamer
- 62 Slaapkamers personeel
- 63 Trap naar tweede etage
- 64 Berging terrasstoeltjes
- 65 Balkon

Begane grond hoofdbouw, 3-verdiepingenvleugel en woningen Groep III 1-800

1 Entree (zuid)	21 Warmhoudkast	38 Nooduitgang
2 Entree (noord) met berging	22 Broodkeuken	39 Badkamer
3 st. invalidenwagentjes	23 Ingang provisiekelder met geventileerde berging voor brood	40 Douche
3 Portier	24 IJskast	41 W.C.
4 Toilet heren	25 Kookkeuken	42 Werkkast
5 Toilet dames	26 Groentekeuken	43 Eenpersoonskamer
6 Garderobe-ruimte	27 Berging manden (27II afvoer etensresten)	44 Ingang rijwielen
7 Telefooncel	28 Dagverblijf personeel	45 Gaanderij naar ziekenafdeling
8 Schakelruimte } onder eerste	29 Garderobe met toilet personeel	46 Gang
9 Administratie } bordes	30 Takelruimte	47 Keukentje
10 Hoofd-trappenhuis	31 Rookkanalen en luchtkanaal verwarming	48 Brancard
11 Lift	32 Kolenstort	49 Werkkast-slokop
12 Stortkoker vuil linnen	33 Eenpersoonsflatjes met wastafel en closet	50 Ziekenkamer (2 mannen)
13 Linnenkamer	34 Gang	51 Badkamer
14 Ontvangst en afgifte wasmanden	35 Verwijding gang met zitje	52 Ziekenkamer (2 vrouwen)
15 Hal	36 Klop-balkon	53 Zusterkamer, tevens behandelkamer met berging voor linnen en geneesmiddelen
16 Recreatie-ruimte	37 Trappen	54 Toilet
17 Eetzaal		55 Isoleerkamer
18 Tonneel		56 Entree rouwkamer
19 Trap voor bordes-woningen		57 Trap naar slaapkamer personeel
20 Dienkeuken		58 Uitgang rouwkamer

Kelder

72 Kolenbunker	80 Pompenhuis	88 Toegang naar trappen
73 Voorraad aardappelen	81 Trap naar plaats	89 Werkplaats
74 Voorraad fruit	82 Berging tweepersoonsflatje	90 Rijwielberging
75 Voorraad zeep	83 Portaal	91 Rouwkamer
76 Uitstortgootsteen	84 Wasruimte	92 C.V. kelder
77 Portaal	85 Droogruimte	93 Uitgang C.V. kelder
78 Voorraad provisie	86 Berging vuil linnen	94 Ruimte onder terras
79 Provisiekelder	87 Berging eenpersoonsflatje	

Medische aspecten van de huisvesting van bejaarden

dr. R. J. van Zonneveld, an

Inleiding

De laatste jaren kan men allerwege een grote bouwactiviteit ten behoeve van de bejaarden waarnemen. Tot voor kort leek het er zelfs op, dat velen onder de bejaardenzorg hoofdzakelijk zorg voor een passende huisvesting voor bejaarden verstonden. Ofschoon nu in het algemeen ook aan andere aspecten van de bejaardenzorg, zoals tijdsbesteding, revalidatie e.d. veel aandacht wordt geschonken, blijft de huisvesting toch ongetwijfeld een uiterst belangrijke plaats innemen in het geheel van voorzieningen voor het oudste deel der bevolking. En dit is geen wonder: in ons klimaat en onze samenleving kan men, en zeker de bejaarde, nu eenmaal niet zonder beschutting leven.

Bij de huisvesting van de bejaarden vraagt één aspect in het bijzonder de aandacht, nl. het medische aspect. Het is nu eenmaal zo, dat de gezondheidstoestand van vele oude mensen te wensen overlaat. Daar zal men dus bij allerlei voorzieningen, zoals de huisvesting, terdege rekening mee moeten houden. Helaas blijkt deze zeer belangrijke omstandigheid: de gezondheid in het algemeen de lichamelijke en geestelijke toestand van de bejaarde, bij het ontwerpen van bepaalde vormen van huisvesting wel eens wat uit het oog te worden verloren.

Mejuffrouw Royalton-Kisch betoogde daarom op het IVde Internationale Gerontologische Congres niet geheel ten onrechte, dat bij de huisvesting van bejaarden veel te weinig aandacht wordt geschonken aan het medische aspect daarvan. De schuld lag volgens haar bij de artsen, die, ofschoon zij van nuttig advies kunnen dienen, anderen, zoals architecten en stedenbouwkundigen, niet van hun kennis laten profiteren omdat men hen niet uitdrukkelijk om adviezen vraagt.

In het vervolg van haar voordracht wees deze spreker, die zelf geen arts is, op de noodzaak van samenwerking, speciaal op dit gebied, tussen geneeskundigen en architecten en stedenbouwkundigen, zowel bij het speurwerk als bij de praktische toepassing van de resultaten daarvan. Volgens haar vond in geen enkel land, dat zij had bezocht, adequaat speurwerk plaats. Een Nederlandse deelneemster aan dit congres vestigde daarop terecht de aandacht op de studies over bejaardenhuisvesting van het Bouwcentrum te Rotterdam. In deze wordt wel degelijk rekening gehouden met allerlei medische desiderata. Ook aan de revisie van een dezer rapporten, en aan de opstelling van enkele nieuwe rapporten werken thans verscheidene medici mee. Toch blijft het goed steeds weer voor het medische aspect van een goede huisvesting voor bejaarden belangstelling te vragen. De gezondheidstoestand speelt namelijk een belangrijke rol bij vragen als:

- 1 Welke soorten van huisvesting zijn het meest geschikt voor bejaarden?
- 2 Hoe groot is de behoefte aan bepaalde vormen van huisvesting?
- 3 In welke mate beïnvloedt de gezondheid de voorkeur van de bejaarden voor bepaalde typen van huisvesting?
- 4 Welke speciale voorzieningen worden uit medisch oogpunt in de verschillende typen wenselijk of noodzakelijk geacht?

Voor de beantwoording van deze vragen beschikken wij over weinig feitelijke gegevens. Inderdaad dient er nog zeer veel onderzoek te geschieden om tot een beter gefundeerd inzicht ten aanzien van deze kwesties te komen. Ondertussen hebben hier en daar toch wel oriënterende onderzoekingen plaats gevonden en is ook een aantal ervaringen uit de praktijk bekend geworden. Aan de hand daarvan is het mogelijk een korte beschouwing te wijden aan de genoemde punten.

Gezondheidstoestand en type van huisvesting

Rekening houdend met de lichamelijke en geestelijke gezondheidstoestand kunnen de bejaarden worden verdeeld in:

Personen, die geheel of vrijwel geheel voor zichzelf kunnen zorgen,

Personen, die daartoe slechts ten dele in staat zijn,

Personen, die algeheel verzorgd dienen te worden,

Personen, die verpleegd moeten worden,

Personen, die onder dagelijkse medische behandeling dienen te zijn.

Categorie 1 en 2 kunnen in eigen woningen verbleven of met anderen (kinderen, andere familieleden, vrienden, kennissen of vreemden) samenwonen of daarbij inwonen. Voor categorie 2, die niet meer de dagelijkse bezigheden zelf kan verrichten, wegens bepaalde niet ernstige stoornissen op lichamelijk en geestelijk gebied, is uiteraard regelmatig enige hulp nodig, vooral wanneer de personen uit deze groep op zichzelf wonen.

Categorie 3, die zonder uitgesproken ziek of gekrekig te zijn, toch niet meer, zelfs met gedeeltelijke hulpverlening, in staat is voor zichzelf te zorgen, komt in aanmerking voor een pensiontehuis of voor een wijze van inwoning, waarbij algehele verzorging door familieleden en anderen mogelijk is.

Categorie 4 vormt de groep van bejaarden, die in het algemeen in een verpleeginrichting thuishoren, terwijl voor de laatste categorie het ziekenhuis (c.q. verpleeginrichting voor geesteszieken) de meest geëigende huisvesting" betekent.

Deze indeling van de bejaarden met betrekking tot hun lichamelijke en geestelijke gezondheidstoestand en daarmee in verband staande huisvesting, heeft men nu wel algemeen in de landen, waar men zich het meest met deze vraagstukken bezighoudt, zoals Groot-Brittannië, Zweden, Denemarken, Nederland, aanvaard. Eveneens is men het in het algemeen er wel over eens, dat de bejaarde zo lang mogelijk zelfstandig en onafhankelijk dient te blijven, hetgeen het best in de eigen woning kan geschieden. Weliswaar zijn er nog slechts weinig onderzoeken gedaan, om dit oordeel wetenschappelijk te funderen, maar uit deze enkele onderzoeken en aan de hand van praktische ervaringen is tot dusverre toch wel gebleken, dat deze mening in zijn algemeenheid juist is.

De behoefte aan bepaalde vormen van huisvesting doet spreken vanzelf, dat er geen scherp onderscheid tussen deze 5 categorieën te maken is, daarvoor zijn de overgangen tussen de opeenvolgende groepen te geleidelijk. Toch heeft het wel nut een poging te maken een indeling van de bejaarden volgens deze categorieën te maken, daar men dan ten minste een indruk krijgt van de behoefte aan bepaalde huisvestingsvormen. Zulk een poging is onder andere door de schrijver met behulp van een 70-tal semi-structuren in 1951 te Groningen ondernomen. Aan de hand van een aantal vragen, die hoofdzakelijk betrekking hadden op de gezondheid en van enkele aanvullende proefjes, werd een goede indruk verkregen van enige uit een sociaal-medisch oogpunt noodzakelijk geachte voorzieningen, zoals de huisvesting, de behoefte van 3000 bejaarden, die allen thuis werden gezocht. Tabel I geeft de uitkomsten van dit deel van het Groninger bejaardenonderzoek.

Leeftijd	thuis zelfstandig		thuis met eenv. hulp		pension-tehuis		verpleeg-tehuis		zieken-huis		Totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Mannen												
65-70	217	48,2	201	44,7	25	5,6	7	1,5	0	0	450	100
70-75	155	38,6	197	49,0	41	10,2	8	2,0	1	0,2	402	100
75-80	105	29,9	178	50,7	56	16,0	9	2,6	3	0,8	351	100
80 e.o.	33	11,0	133	44,3	104	34,7	27	9,0	3	1,0	300	100
Vrouwen												
65-70	308	68,4	103	22,9	30	6,7	7	1,6	2	0,4	450	100
70-75	215	54,0	119	29,9	50	12,5	13	3,3	1	0,3	398	100
75-80	114	32,6	145	41,5	76	21,8	12	3,4	2	0,7	349	100
80 e.o.	45	15,0	88	29,3	133	44,3	33	11,0	1	0,4	300	100

Tabel I Sociaal-geeneeskundige voorzieningen voor bejaarden, nodig geacht naar aanleiding van de enquête, doch afgezien van de overige omstandigheden; per sexe, per leeftijdsgroep; absolute aantallen en percentages.

De in deze tabel aangegeven percentages zijn gebaseerd op de veronderstelling, dat de ondervraagde bejaarden geheel alleen in de wereld stonden. Het zijn dus maximum percentages. In feite werden natuurlijk vele bejaarden reeds goed verzorgd of verpleegd, zodat opname in een pension- of verpleegtehuis zeker niet noodzakelijk was. In de volgende tabel komt tot uiting, in welke mate de aangetroffen voorzieningen redelijk werden geacht.

Leeftijd	Mannen		Vrouwen	
	Wel op hun plaats	Niet of matig op hun plaats	Wel op hun plaats	Niet of matig op hun plaats
65-70	94,9	5,1	94,2	5,8
70-75	92,1	7,9	90,9	9,1
75-80	86,6	13,4	85,6	14,4
80 e.o.	87,6	12,4	83,0	17,0

Tabel II Qualificatie der aangetroffen toestanden uit sociaal-medisch oogpunt; per geslacht, per leeftijdsgroep, percentages

Deze aantallen willen niet zeggen, dat voor 85—90 % der bejaarden op een voor alle partijen bevredigende wijze werd gezorgd. Uit deze percentages blijkt nl. niet, hoe zwaar soms de verzorging of verpleging van een oude vader of moeder op het onderdak verlenende gezin drukte, en evenmin, of deze bejaarden optimaal verzorgd werden.

Uitgaande van de resultaten van dit onderzoek bleek van alle bejaarden in de stad Groningen 3,7 % direct voor opname in een pensiontehuis, en 1,1 % voor opname in een verpleegtehuis in aanmerking te komen. Daarbij werd geen rekening gehouden met de mogelijkheden van revalidatie; hierdoor zou het percentage met betrekking tot het verpleegtehuis zeker nog toenemen.

Er zijn de laatste jaren in ons land verscheidene andere onderzoeken gedaan om tot een schatting te komen van de benodigde bedden in de pension- en verpleegtehuizen. Op grond daarvan schat men, dat in ieder geval ongeveer 4 % van de bejaarden huisvesting in pensiontehuizen en ongeveer 2 % in verpleegtehuizen moet vinden. Uitdrukkelijk dient echter te worden vastgesteld, dat deze percentages alleen maar gemiddelde schattingen kunnen betekenen, omdat er vele factoren zijn, die deze percentages en ook zeker zullen beïnvloeden. Om enkele daarvan te noemen: de voortschrijdende veroudering der bevolking zal het aantal min of meer hulpbehoevende bejaarden doen toenemen. Zo kwam o.a. bij het Groninger onderzoek naar voren, dat het vooral de personen van 75 jaar en ouder waren, die in aanmerking kwamen voor verzorging en verpleging. Aan de andere kant zullen zowel de nieuwere handelwijzen als betere maatschappelijke voorzieningen (hulp aan thuiszittende bejaarden bv.) een daling van het percentage voor

pension- of verpleegtehuis in aanmerking komen bejaarden veroorzaken. Bovendien kunnen deze percentages van plaats tot plaats zeer sterk verschillen en zal men dus plaatselijk steeds weer opnieuw reële behoeften aan de hand van feitelijke gegevens moeten vaststellen.

De bouwactiviteit ten behoeve van bejaarden heeft zich de laatste jaren vooral gericht op het stichten van pensiontehuizen, dus op huisvesting voor meer of meer valide personen. Goede en moderne verpleegtehuizen zijn echter, ofschoon van verschillende zijden herhaaldelijk op de dringende behoefte daarvan gewezen, niet of nauwelijks tot stand gekomen. Dit zijn daarvoor uiteraard verschillende redenen aan te wijzen (zoals het vraagstuk van de financiering van de zorg voor langdurige en chronische zieken en gebrekkigen); het gevolg van deze eenzijdig gericht bouwactiviteit is echter, dat er een zeer groot tekort aan verpleegcapaciteit voor bejaarden is. Hierdoor konden ook allerlei uiterst ongewenste toestanden bepaalde zgn. rust- en verpleegtehuizen ontstaan; het aanbod van goede verpleegbedden is nu eenmaal veel kleiner dan de vraag daarnaar.

Naast een enorme behoefte aan verpleeginrichtingen is er vooral behoefte aan kleine en gemakkelijk te bejaardenwoningen. Het is echter welhaast onmogelijk deze behoefte in getallen uit te drukken. Ten aanzien van de bouw van deze bejaardenwoningen valt meer activiteit te bespeuren dan ten aanzien van de verpleegtehuizen. Toch zullen er nog veel meer woninkjes moeten komen, al dient daarbij direct te worden opgemerkt, dat er dan ook moet worden gezorgd voor adequate hulp voor de bewoners van deze huisjes.

Gezondheid en voorkeur voor bepaalde vormen van huisvesting

In het verleden waren het vooral sociale en medische factoren die een aantal bejaarden in een zgn. verzorgingstehuis deden terechtkomen. Deze soort van huisvesting kwam dikwijls zeker niet met de voorkeur van de betrokkenen overeen. Zij hadden in de gegeven omstandigheden echter geen keus. De toestanden in die inrichtingen waren vaak ook niet bevorderlijk om naar zo'n onderdak te verlangen. De slechte roep die destijds van vele verzorgingstehuizen uitging, beïnvloedt nu nog de mening van vele bejaarden ten aanzien van het pensiontehuis. Dit is mede één der oorzaken van het feit, dat bij enquêtes zo weinig bejaarden aangeven voor opname in zo'n huis te voelen. In Groningen bijvoorbeeld deelde ruim 2/3 van alle ondervraagde personen mede daarin niet te willen wonen. Bij een onderzoek te Rotterdam vroegen men aan 5800 niet in tehuizen levende bejaarden naar hun wensen ten aanzien van hun huisvesting; 88 % van hen gaf de voorkeur eraan zelfstandig te blijven wonen, 8,2 % wilde wel bij kinderen en slechts 3,8 % bij anderen worden gehuisvest.

Men zou nu kunnen verwachten, dat een minder goede gezondheidstoestand zou leiden tot een grotere bereidheid tot opname in een tehuis. Bij de genoemde onderzoeken was daarvan niet zoveel te merken. In Rotterdam verminderde ziekelijkheid slechts onbetekenend de voorkeur voor zelfstandig wonen. Bij

het Groninger onderzoek kwam o.m. het volgende naar voren: een hogere leeftijd, die toch dikwijls gepaard zal gaan met een achteruitgaande gezondheid, speelde bij de mannen geen rol van betekenis t.a.v. hun instelling ten aanzien van het pensiontehuis. Er waren echter significant meer vrouwen van 80 jaar en ouder dan vrouwen uit de leeftijdsgroep van 65—70 jaar, die voor opname in zo'n tehuis voelden. De percentages van die bejaarden, die hun gezondheidstoestand niet goed achtten en die wel voelden voor opname, lagen over het algemeen (maar niet beduidend veel) hoger dan die van de oudelieden die zich wel gezond voelden en toch in een tehuis wilden verblijven. Aanzienlijk meer bejaarden, die last van kortademigheid hadden dan de jongeren, die daarover niet klaagden, stonden positief t.o.v. opname in een tehuis. Een- en armlaclachten daarentegen beïnvloedden op zichzelf niet in belangrijke mate de gevoelens van waardering.

Samenvattend kan men dus althans op grond van deze gegevens zeggen, dat de gezondheidstoestand van minder invloed op de voorkeur voor een bejaarden tehuis is dan men aanvankelijk zou verwachten. Ook hiermede zal men derhalve rekening moeten houden bij het ontwerpen van bepaalde soorten van huisvesting voor de bejaarden.

De huisvesting van bejaarden uit medisch oogpunt wenselijk geachte voorzieningen bij de huisvesting van oudelieden.

Ongetwijfeld dienen er in de woningen en tehuizen, die in het bijzonder voor de huisvesting van bejaarden zijn bestemd enkele voorzieningen te worden aangebracht, die vooral uit medisch oogpunt wenselijk of zelfs noodzakelijk worden geacht. Van veel groter belang is het echter, dat iedere ontwerper aan deze vormen van huisvesting zich in het algemeen goed voor ogen stelt, welke soort mensen daarin zullen moeten verblijf houden. Dit zijn nl. oudere mensen, voor wie gemak, behaaglijkheid en veiligheid een veel grotere rol spelen dan voor jongere volwassenen. De woning of het tehuis is er dus voor de bejaarden en de bejaarden zijn er niet om een bepaald bouwsoort te bepalen. Toch klaagt men nog wel eens, dat in sommige juist voor bejaarden bestemde woningen of inrichtingen blijkbaar nog weinig rekening is gehouden met de speciale lichamelijke of geestelijke gesteldheid der bewoners, al betreft het dan meestal slechts details.

Aan de voorwaarden van gemak, veiligheid en behaaglijkheid is te voldoen voor zover er voor te zorgen, dat lange afstanden tussen de meest benutte ruimten worden vermeden; drempels, treden, stoepen en trappen zo min mogelijk en gladde of glad schijnende vloeren in het geheel niet voorkomen; in gebouwen een enige omvang goede branduitgangen aanwezig zijn; alle vertrekken tochtvrij en gelijkmatig van temperatuur zijn; en tenslotte overal een goede, zo min mogelijk schaduw afwerpende verlichting aanwezig is.

Bezien we de verschillende typen van huisvesting wat nader dan kan nog een aantal opmerkingen met betrekking daartoe worden gemaakt. Ten dele zijn deze eigenlijk wel vanzelfsprekend en niet alleen van medische aard, al betreft het wel punten, die mede van belang zijn voor de gezondheidstoestand van de bewoners.

De speciale bejaardenwoningen

Althans reeds werd gezegd, verdient deze vorm van huisvesting in het algemeen de voorkeur, daar zij de bejaarden in staat stelt langer bezig te blijven met het contact met de gemeenschap te handhaven. Een eigen tuintje bevordert nog meer de activiteit. Bejaardenwoningen kunnen verspreid tussen andere woningen of in kleinere of grotere groepen bij elkaar worden gebouwd. Een zekere groepering heeft belangrijke voordelen, daar dan voor een aantal voorzieningen centraal kan worden gezorgd, zoals verwarming, was-, warme maaltijden, recreatie, huishoudelijke hulp, eventueel zelfs enige verpleging. Indien mogelijk, moet het aan de bewoners zelf worden overgelaten, of niet van deze voorzieningen gebruik te maken. Wanneer zij echter aanwezig zijn, zal dit tot gevolg kunnen hebben, dat een aanzienlijk aantal bejaarden langer in de eigen omgeving kan blijven dan wanneer dit niet het geval is, en velen van hen daardoor hun toevlucht in een pensiontehuis zullen moeten zoeken. Overigens is het gebouw, vanwaar deze centrale voorzieningen afkomstig zijn, al dikwijls een pensiontehuis. Het verdient aanbeveling om, wanneer zo'n centraal gebouw aanwezig is, daarin een signaalsysteem te installeren, waardoor men vanuit de afzonderlijke woninkjes kan waarschuwen als er iets ernstigs aan de hand is.

Een te grote groepering van bejaardenwoningen zal in het algemeen niet wenselijk zijn, omdat het geheel dan te veel het stempel van een zeer speciale gemeenschap gaat dragen.

Het pensiontehuis

Ten aanzien van deze vorm van huisvesting bestaan nog uiteenlopende meningen met betrekking tot een aantal punten, waarbij de gezondheidstoestand mede een kleinere of grotere rol speelt. Vragen waarover men het nog niet eens is, zijn o.a.:

- 1 Verdienen grote of kleine tehuizen de voorkeur?
- 2 Dient er bij elke kamer een afzonderlijk toilet te zijn?
- 3 Is het al of niet gewenst, pensiontehuizen te voorzien van verpleegafdelingen?

De beantwoording van deze vragen wordt uiteraard door velerlei factoren bepaald. Het zou buiten het bestek van dit artikel voeren, al deze factoren te bespreken; de schrijver beperkt zich daarom tot enkele persoonlijke en meer medisch georiënteerde opmerkingen:

ad 1 Kleine zowel als grote tehuizen hebben hun voor- en nadelen. In een klein tehuis (bv. van 50 bedden, of nog kleiner) is het niet zo moeilijk een huiselijke en gemoeidelijke sfeer te scheppen, waardoor de bejaarde zich minder spoedig eenzaam zal gevoelen. In een groot tehuis kan wellicht een zekere „gang- of etagegemeenschap” ontstaan, doch zo'n gebouw houdt waarschijnlijk toch wel meer een inrichtingssfeer. Ter bevordering van de kleine gemeenschappen in het grote tehuis verdient het daarom aanbeveling in plaats van een of enkele grote eet- en conversatiezalen vele kleine, intiemere zaaltjes in te richten, bv. in elke vleugel op elke verdieping een eetzaaltje en een conversatiekamer. Een voordeel van het grote tehuis is daarentegen, dat het daar gemakkelijker is om voor afwisselende ontspanning te zorgen (films, toneel- en muziekgezelschappen e.d.) en voor ruimten en personeel ten behoeve van het creatieve bezig zijn (eventueel zelfs ten behoeve van de revalidatie). Ook is er meer mogelijkheid om in de staf een verpleegster op te nemen, die in geval van ziekte voor adequate verpleging kan zorgen. Overigens zijn deze voorzieningen ook in het kleine huis wel mogelijk, wanneer bestuur en leiding daarvoor oog hebben. Van essentieel belang is daarom steeds de figuur van de directrice.

ad 2 De aanwezigheid van een afzonderlijk toilet bij elke kamer verdient waarschijnlijk wel de voorkeur, al zijn hiervoor overigens niet direct hygiënische redenen aan te voeren. Bij een oriënterend onderzoek in een aantal tehuizen met en zonder deze voorziening kon de schrijver althans niet vaststellen, dat gemeenschappelijke toiletten tot epidemietjes van maag-darminfecties of tot veel kouvatten wegens het lopen of wachten in gangen hadden geleid. De bejaarden zelf stellen echter in het algemeen een eigen toilet op hoge prijs.

ad 3 In West-Europa en Noord-Amerika is men het er vrij algemeen over eens, dat het pensiontehuis bestemd is voor de min of meer valide bejaarden. Voor tijdelijke, kortdurende ziekten kan het nuttig zijn de beschikking te hebben over enkele ziekenkamers, tot een maximum van 10% der totale capaciteit. In grotere tehuizen kan men zelfs met ong. 5% wel volstaan. Een naar verhouding te grote ziekenafdeling bergt het risico in zich tot een soort verpleegafdeling uit te groeien. Hier kan echter de moderne behandeling van zieke bejaarden, waarbij de revalidatie zo'n grote rol speelt, niet tot zijn recht komen.

Een zekere combinatie van pensiontehuis met een verpleegtehuis (zo men wil verpleegafdeling) is mogelijk, wanneer beide tehuizen of afdelingen geheel gescheiden zijn en beide onafhankelijk van elkaar bejaarden kunnen opnemen. In verband met de nodige outhulling voor actieve therapie zal het verpleegtehuis een minimumcapaciteit van zeker 100 en waarschijnlijk zelfs van 150 bedden moeten hebben. Bovendien zal zo'n verpleegafdeling of -tehuis alleen goed kunnen werken, wanneer het in nauwe verbinding staat met een algemeen ziekenhuis (i.v.m. specialistische hulp, speciale apparatuur e.d.).

Naast de voorzieningen, die in het voorafgaande zijn vermeld, mogen nog enkele andere, wellicht ten overvloede worden genoemd. Zo is er reeds herhaaldelijk op gewezen, dat het tehuis in de gemeenschap en niet geïsoleerd, b.v. in een park, dient te staan.

De bewoners moeten gemakkelijk het gebouw kunnen betreden en verlaten. Hoge toegangsstoepten of -trappen dienen daarom te worden vermeden. Er moet ook een toegang geschikt voor rolwagens zijn. Eetzaal, recreatie- en knutselkamers behoren gemakkelijk bereikbaar te zijn en niet te excentrisch te liggen.

Een lift, waarvan de deuren automatisch werken of gemakkelijk, ook vanuit een rolwagen kunnen worden bediend, behoort in elk tehuis, dat meer dan een bouwlaag bestemd voor bejaarden bevat, aanwezig te zijn.

Trappen dienen aan beide zijden leuningen te hebben en door bordesjes te worden onderbroken, terwijl de hoogte van de trede lager zal moeten zijn dan bij trappen in huizen voor jongere mensen.

In de gangen (die niet te lang moeten zijn, of anders onderbroken door wijdere gedeelten) dienen handrails aanwezig te zijn, terwijl alle W.C.'s, douche- en badkamers van enkele handgrepen moeten zijn voorzien. Bovendien behoren zij steeds over een alarmsysteem te beschikken. Sommige toiletten dienen zo ingericht te zijn, dat de bejaarde eventueel zijn rolwagen niet hoeft te verlaten. In de badkamer dient het bad vrij laag te staan, de instaphoogte aan één kant lager te zijn (zodat de bejaarde zelf daar gemakkelijk in kan stappen, terwijl een eventuele hulp aan de andere zijde niet teveel hoeft te bukken) en de wand van het bad ter hoogte van de vloer iets inspringend te zijn (voetruimte!). Zitbaden, waarin de bejaarde gemakkelijk kan stappen, bewijzen ook vaak goede diensten. Speciaal op de toiletten en douches of badkamers dient tegen tocht te worden gewaakt. Indien er raampjes voor de ventilatie worden gebruikt, moeten deze zo aangebracht zijn, dat de bejaarde zelf in staat is ze te openen en te sluiten. De vloer behoort vanzelfsprekend slipvrij te zijn en er moet ruimte zijn voor een stoel, eventueel zelfs een rolstoel.

Ten aanzien van de kamers zelf zijn elders reeds zoveel aanwijzingen gegeven, dat hier volstaan moge worden met enkele opmerkingen. Elke kamer dient over een alarmsysteem te beschikken, liefst ook vanuit bed bedienbaar. Indien op of bij de kamer gelegenheid voor koken of theezetten wordt gegeven, vermijde men gasterijen. In de kamers moet een deel van de dag de zon kunnen schijnen, terwijl het uitzicht belangwekkend dient te zijn; oude mensen houden er van bijvoorbeeld naar het verkeer uit te kijken. Ook al zijn vele bejaarden wat hardhorend, toch mogen de vertrekken niet gehorig zijn. Stromend warm naast koud water op de kamer wordt door vele oude mensen zeer gewaardeerd, en verhoogt de persoonlijke hygiëne.

Verpleegtehuizen

In het voorafgaande kwamen reeds enige punten met betrekking tot deze wijze van huisvesting naar voren. Bovendien zijn vele opmerkingen, die met betrekking tot pensiontehuizen werden gemaakt, zeker of nog meer van toepassing ten aanzien van verpleegtehuizen. Herhaald moge worden, dat een afdeling voor fysische en bezigheidstherapie essentieel is. Deze dienen over voldoende ruimten te beschikken. Bij het ontwerpen ervan raadplege men de specialisten op dit gebied!

Ook voor het verpleegtehuis geldt, dat er zo min mogelijk een institutionele sfeer mag heersen. Men bedenke, dat de „bewoners” er gemiddeld veel langer vertoeven dan in een ziekenhuis. Op de afdeling voor de werkelijk chronisch zieken blijven de zieken vaak zelfs vele jaren liggen.

Volgens de huidige opvattingen dienen de zaaltjes niet meer dan 4 of 6 bedden te bevatten. Daarnaast bestaat er ook behoefte aan enkele een- en tweepersoonskamers.

In een aantal gevallen zal het nuttig zijn, wanneer aan het verpleegtehuis een polikliniek (speciaal ten behoeve van de revalidatie van min of meer ambulante patiënten, die in de buurt wonen) verbonden is.

In enkele landen, zoals Engeland en Zweden, hebben men nog bepaalde overgangsvormen tussen pensiontehuizen en verpleegtehuizen. Deze zg. half-way houses, soms ook reconvalescententehuizen genaamd, vangen personen op, die niet meer in een verpleegtehuis behoeven te worden behandeld, maar die nog niet in staat zijn, naar eigen huis of familie, of naar een pensiontehuis terug te keren.

Ook bestaan er nog zg. day-hospitals of night hospitals. In de eerste worden de bejaarden gedurende de dag opgenomen en behandeld, maar 's nachts slapen ze thuis bij hun eigen familie. In de night hospitals gebeurt juist het tegenovergestelde; de bejaarden zijn speciaal bedoeld voor die bejaarden, die 's nachts onrustig zijn en speciale zorg behoeven, maar die overdag bij hun eigen familie kunnen vertoeven. Vanzelfsprekend is deze vorm van bejaardenzorg goedkoper dan voortdurende opname in een verpleegtehuis.

Licht of matig *geestelijk* gestoorde bejaarden dienen in het algemeen over aparte pension- en verpleegtehuizen te beschikken. Nog meer dan in de tehuizen voor de lichamelijk invaliden is het dan van belang, dat het toezichthoudend personeel een goed overzicht heeft over de gangen en diverse vertrekken.

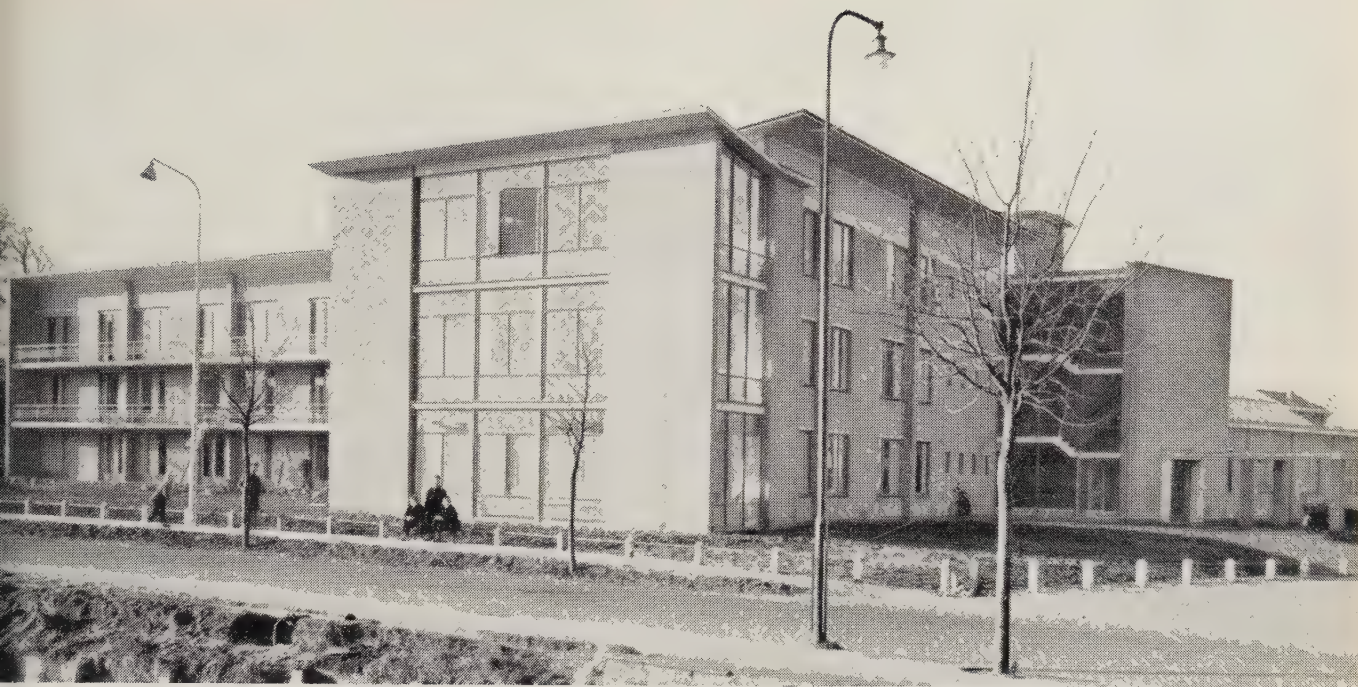
Wat tenslotte de geriatrie afdelingen of ziekenhuizen betreft (dit zijn dus de inrichtingen, waarin het merendeel der min of meer zieke bejaarden voor onderzoek en eerste behandeling in eerste instantie behoren te worden opgenomen), deze zullen zich in het algemeen niet veel onderscheiden van andere afdelingen of ziekenhuizen. Alleen dient men er steeds rekening mede te houden, dat zij voor *bejaarden* patiënten zijn bestemd.

Uiteraard is de bovenstaande opsomming niet volledig. Dit was ook niet de bedoeling van dit artikel, dan slechts nog eens speciale aandacht wilde vragen voor enkele medische aspecten van de huisvesting van bejaarden.

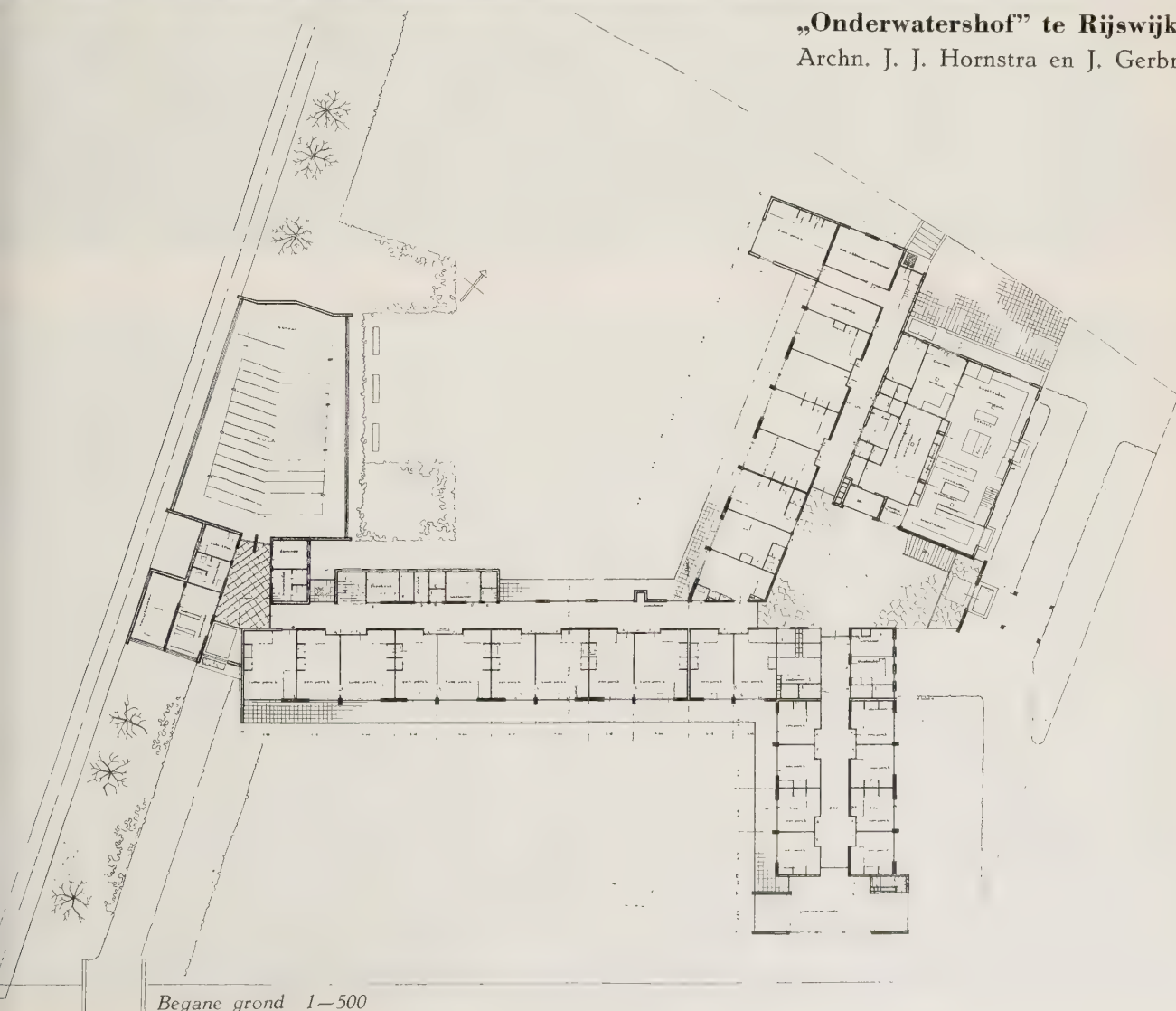
Geraadpleegde literatuur

- 1 Congres inzake het bejaardenvraagstuk. Tijdschrift van Sociale Geneeskunde Reeks No II, 1957
- 2 Bouwcentrum. Huisvesting van bejaarden, rapporten I (Zelfstandige woningen en pensiontehuizen) en II (Verpleegtehuizen); Rotterdam, 1953 en 1955
- 3 Sociale Raad Rotterdam. Enige gegevens omtrent de levensomstandigheden van de bejaarden te Rotterdam. Rotterdam, 1956
- 4 Stichting Friesland voor Maatschappelijk werk. Rapporten I (Huisvesting van ouden van dagen) en III (Verpleegtehuizen); Leeuwarden, 1950 en 1955
- 5 R. J. van Zonneveld: Gezondheidsproblemen bij bejaarden. Kon. Van Gorcum en Comp., Assen 1954
- 6 Nursing-home-Licensure, Law, Regulations, Codes and Fire Safety Standards. Dept. of Public Health and Welfare of Missouri, Div. of Health, Jefferson City (Missouri), 1957
- 7 Serving the needs of older people. American Joint Distribution Committee, Paris 1957
- 8 Survey of services available to the chronic sick and elderly 1954-1955. H. M. Stationary Office, London 1957
- 9 Standards of care for older people in institutions. National Social Welfare Assembly, New York, 1954

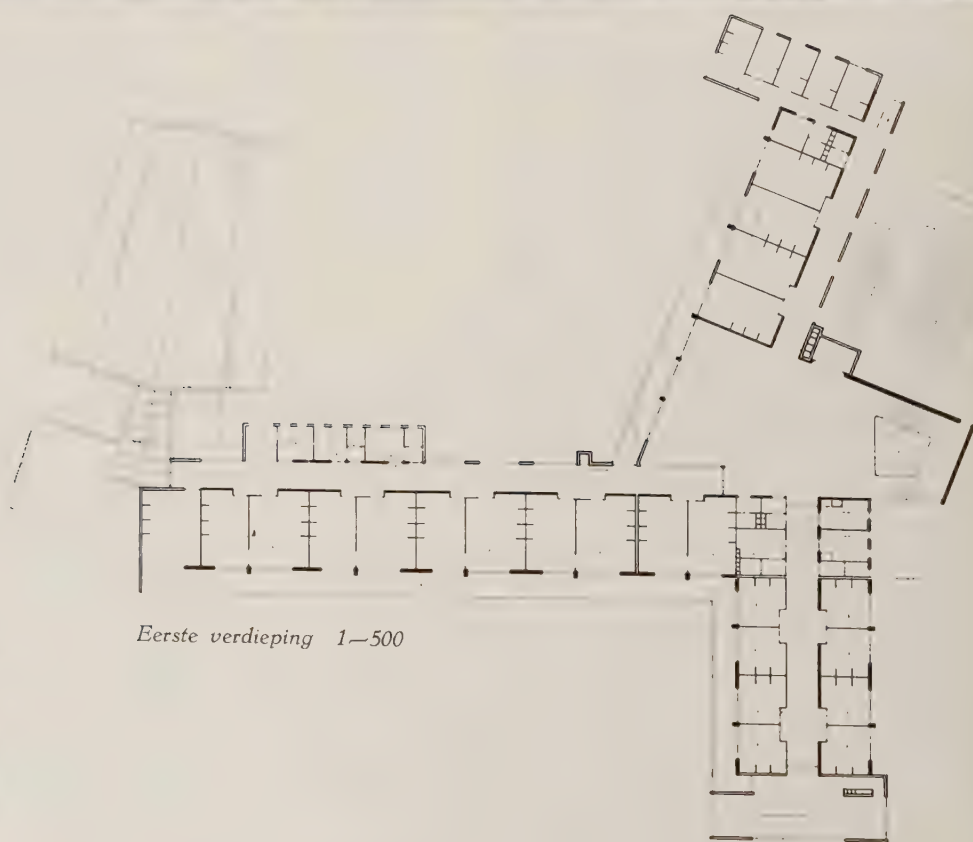

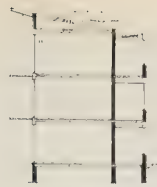
„Onderwatershof” te Rijswijk
 Archt. J. J. Hornstra en J. Gerbracht

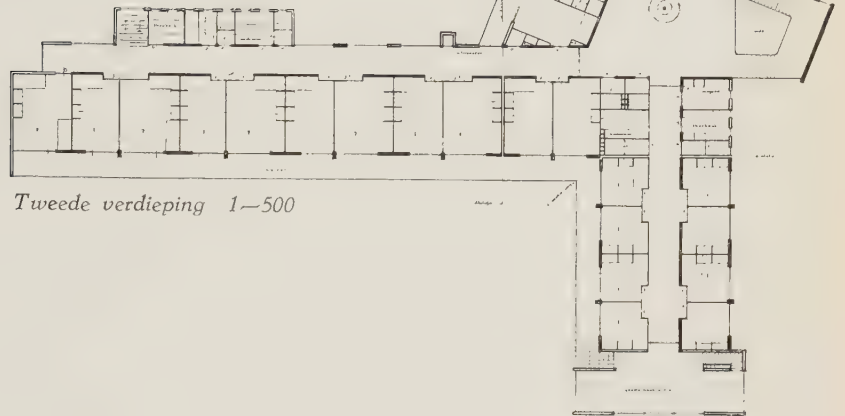

Doorsnede

Tweede verdieping 1—500

Onderwatershof" te Rijswijk

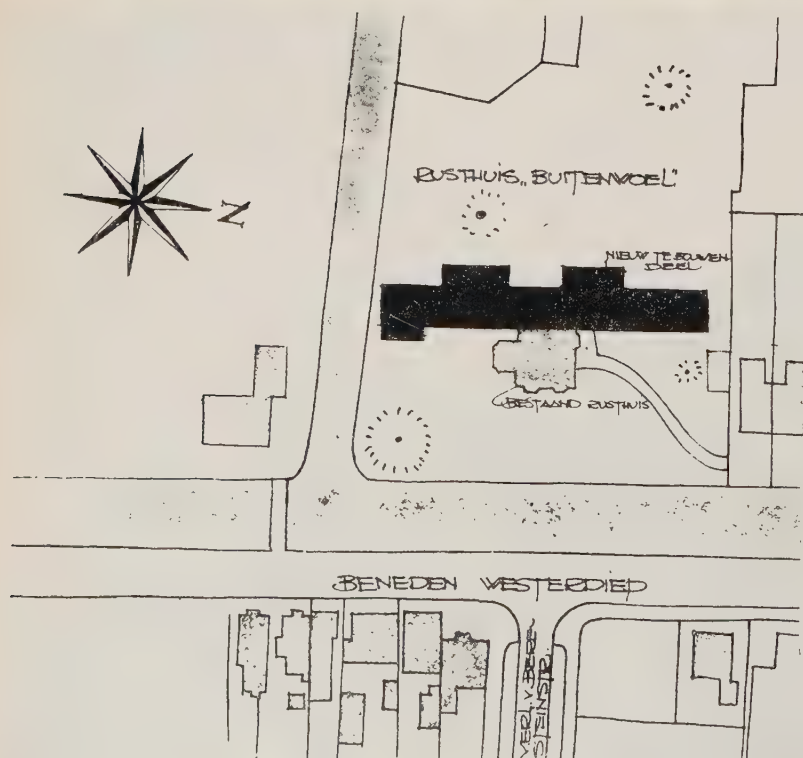

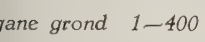

„Buitenwoel” te Veendam

Arch. Prof. M. F. Duintjer

„Buitenwoel” te Veendam

oorsnede

Ledenverdeling

Op de algemene ledenvergadering van zaterdag 8 maart 1958 is het bestuur van het Genootschap als volgt samengesteld:

ir F. Sevenhuysen, voorzitter
J. Sargentini, penningmeester
Dic. Slebos, secretaris
J. B. Bakema, lid
L. Horn, lid
dr ir Th. Nix, lid
B. B. Westerhuis, lid
A. C. Nicolai, lid

Met ingang van 1 april 1958 is het correspondentieadres van het Genootschap gewijzigd in:

Waterlooplein 67 - Amsterdam-C.
Telefoon 49434

ir F. Sevenhuysen, voorzitter
Dic. Slebos, secretaris

Jubileumprijsvraag

Maar gebleken is, dat de sluitingsdatum van de jubileumprijsvraag, uitgeschreven voor het genootschap A. et A. ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de cursussen V. en H.B.O., praktisch samenvalt met de inleveringen van werk op de cursussen, heeft het bestuur van A. et A. besloten de termijn van inzending te verlengen tot:

15 augustus 1958.

De inzendingen zullen nu door de jury worden beoordeeld vóór:

1 oktober 1958.

De jury deelt voorts mede, dat het op de situatie aangegeven terreingedeelte, gemerkt 1212 en het eronder gelegen driehoekje niet voor bebouwing in aanmerking komen.

Voor het bestuur van A. et A.
ir F. Sevenhuysen, voorzitter
Dic. Slebos, secretaris

b. M. K.

het secretariaat van de Vereniging van oefenaars van de Monumentale Kunsten en de adviescommissie berust bij: H. van der Horst, Reguliersgracht 109, Amsterdam-C., telef. 37305.

Prijsvraag bibliotheekgebouw eeuwarden

innen de gestelde termijn werden 165 inzendingen ontvangen, respectievelijk onder de volgende motto's:

an het bolwerk

B.C.

B.C.

Achtwerk

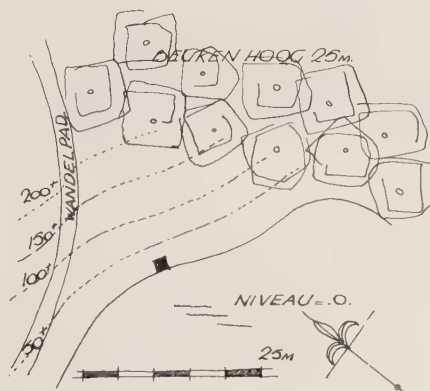
id majorem Frisiae gloriam

lpha

Weekend-prijsvraag no. II

Gegeven

Een terreingedeelte van de beeldhouwtentoonstelling „Sonsbeek 1958” te Arnhem. Aan de rand van de vijver is een beeldje — zie bijgaande silhouetkening — geprojecteerd.

Inhoud van de prijsvraag

Op dit terrein een „abri” te ontwerpen en te situeren voor tentoonstellingsbezoekers.

Gevraagd

Een situatietekening en schetsen van de abri met opgave van de gebruikte materialen.

Indiening

Twee weken na verschijnen van het Forumnummer, waarin het programma is bekend gemaakt, aan de heer G. J. P. van Ede, Waterbergseweg 3 te Arnhem.

Mededinging

De prijsvraag staat open voor iedereen, ook voor niet-leden van A. et A.

Prijs

Boekenbon ter waarde van f 25.— en recht van publikatie in Forum.

Jury

G. Bruins, architect-stedebouwkundige
Piet Slegers, beeldhouwer
G. J. P. van Ede, architect

Anja	Crypto	Drie in één
Armarium	1 mei 1958	E.A.
Astor	116	Erech
Atlas	146	Etude
A.V.A.	1558	F.G. 36
A.Z.	2451	Frisia
Basis	2552	Frisia legit
Biblion	26 september 1345	Friso
Bigeb	271258	Fryslân
B.L.7 F.	2930	G. 663
Bo-an	003	Gemini
Boe	3	Greate Pier
Boekenhove	3	Gysbert Japicx
Boekerij	3-1	Heer Ivo
Bokolon	333	Hepta
Bolwerk	369	Het boek
Boom	58	Ho âlde ho
Boom der kennis	581	Homerus
Bouw maar	007	Horrescq
Bozon	777	H.T.
C. 88	8540	Idee B. 306
Calypso	Daphne	Interval
Cantiek	De Boeckerij	Jacob van Aken
Cassiopeia	Deca	Kea
Cath	De nije boekerij	K.K.
Ceres	De Prinsentuin	K. Lodewijk
Chaconne	De tiid hâldt nin skoft	Kraai
Compositie	De Upstalboom	Labor
Con amore	D.K.	Lectori salutem
Contrast '58	D.L.	Lectori salutem
Costeriana	Drie in één	Lectori salutem

Leeuw
 Lego
 Le style c'est l'homme même
 Liber
 Libi
 Libra
 Libra
 Libre vitalis
 Librije
 Librije Oldehoeve
 Limpido
 Ljouwert
 Losse planken
 L.S.
 L.S.
 L.S.D.A.
 Lux et humanitas
 Lux libris
 L.V.
 Lyra
 M. 60. 0
 Meteoroor
 Midi
 Minerva
 Nabij de Oldehove
 Nuijl
 Op 'e hichte
 Otium cum dignitate
 Ottom
 O.X.
 P.B.L.
 Plano
 Princeps
 Prinsentuin
 Quint
 Rand
 Repelsteeltje
 Rjucht en sljucht
 R.O.W.I.
 Rust roest
 Saar
 Savoir c'est pouvoir
 Skalde
 Sinneblink
 Sois
 Spencer
 Stienhûs
 Stoa
 Symbiose
 Synthese
 Triangel
 Trio
 T.T.S.
 Twee in één
 U.T.U.I.
 Veelhoek
 Verzamelde werken
 Vesta
 Viaggi
 Wes
 X
 X.IJ.Z.G.
 Yin-Yang
 Yn 't skaed fan de Aldehou
 Zenit
 Zero

Leeuwarden, 7 mei 1958.

Namens de Jury:
 Ir. A. J. van der Steur b.i., Voorzitter.
 Ir. D. Tuinstra b.i., Secretaris.

De termijn, waarbinnen het rapport der jury moet worden uitgebracht, is verlengd tot 1 november 1958.

Joop Hardy, Bernard Majorick, Dirk van Sliedregt, *Wonen, gisteren en vandaag; beschouwingen en beelden over wonen in heden en verleden, raadgevingen op het gebied van woninginrichting, alsmede enkele hoofdstukken over industriële vormgeving.* Uitgeversmaatschappij Holland, Amsterdam, geb. f 29,50.

Boeken over woninginrichting en binnenhuisarchitectuur lijden vaak onder een zekere zwaarwichtigheid, waarbij de schrijver gewoonlijk een toon aanslaat alsof hij tegen onmondige kinderen praat. Dat doet hij dan ook vaak, maar zijn boek verliest dikwijls aan waarde naarmate zijn adviezen pedagogischer worden. Het werk van het driemanschap Joop Hardy, Bernard Majorick en Dirk van Sliedregt onderscheidt zich van soortgelijke, doordat de teksten goed geschreven zijn en doordat de auteurs niet geschroomd hebben zo nu en dan ook iets persoonlijks te zeggen. Voorts is de keuze van illustraties voortreffelijk en de opmaak smakelijker en ook wat gedurfter dan we gewoon zijn. Het informatieve element is niet vergeten: in het derde hoofdstuk, „de woning vandaag”, geeft Van Sliedregt een aantal wenken, die voor leken van belang kunnen zijn.

Joop Hardy begint met een uitstekend essay, al zou men in historisch opzicht nog wel enkele tegenwerpingen kunnen maken, over het wonen in het verleden, waarbij hij er in slaagt ook „de geest van het wonen” weer te geven. Hij doet dit, aan de hand van vele citaten en enkele boeiende anecdotes, in bijna dichterlijke taal, die echter zo beheerst is, dat de behandeling van het onderwerp er niet onder lijdt.

Dirk van Sliedregt, die de opzet van het boek bepaalde, heeft drie hoofdstukken bijgedragen: wonen vandaag, de woning vandaag en het meubel vandaag, gedegen, goed geschreven artikelen, waaruit veel te leren valt. Op het einde van hoofdstuk 2, wonen vandaag, begeeft hij zich echter op glad ijs, als hij o.a. zegt: „Wat de woningontwerper in de eerste plaats nodig heeft en wat de maatschappij hem geven moet, is een nieuwe opdrachtgever, een gesprekspartner, in de vorm van een tot oordelen in staat zijnde en van redelijk verantwoordelijkheidsbesef doordrongen kern van de groep waarvoor hij bouwt” (blz. 74). Een redelijke eis, waaraan door middel van enquêtes en samenspraken dikwijls wordt voldaan, zij het dan ook dat men in dit opzicht nog in een beginstadium verkeert. Van Sliedregt gaat dan echter verder en fungeert meteen maar zelf als de „van redelijk verantwoordelijkheidsbesef doordrongen kern”, als hij zegt: „De woningbouwende zal ontdekken dat de mens van nu geen behoefte heeft aan verbondenheid met de al-ruimte door middel van glasschermen, dat hij daarentegen wel behoefte heeft aan bescherming en beschutting van zijn privé-familieleven...”, en verder: „Hij zal ontdekken, dat de mens van vandaag weinig behoefte heeft aan de kristalheldere, mathematische, maar steriele orde der nieuwe woonwijken, maar

dat hij liever wat kippen en koeien houdt.” Hoe weet de schrijver dat? hij zelf een onderzoek ingesteld? waarom komt hij dan niet met een ander voorstel? Zo neen, wat is deze subjectieve uitspraak dan waard? Vooral het gebruik van de aanduiding „kristalheldere, mathematische orde” maar steriele orde der nieuwe woonwijken wekt in dit verband mijn achterdocht. De eerste plaats omdat die er niet is, de tweede plaats, omdat deze term moet worden gebruikt te worden als men de hedendaagse stedenbouw wil veroordelen zonder hiervoor gefundeerde argumenten te kunnen vinden.

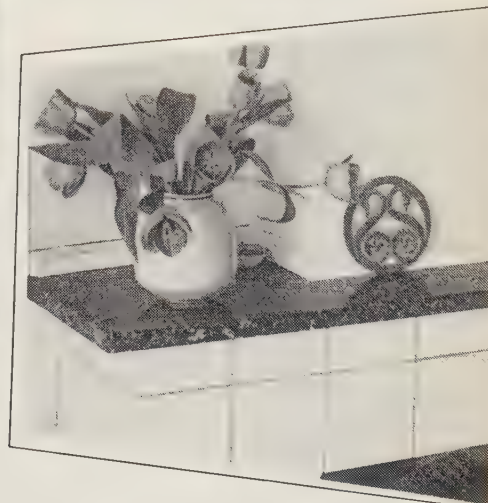
Ook Majorick ontspoord een beetje maal in zijn overigens briljant essay over industriële vormgeving. Hij haalt met een stemming Graham Greene aan: „De Amerikaanse romanschrijver Graham Greene vertelt in een van zijn essays van zijn bezoek aan Zweden, het land, dat tot het kort gold als het Mecca der vormgeving. Op je ontbijttafel, op straat en in je kamer was niets dat het oog beledigde”, zegt Greene. „Alles in Stockholm is vernieuwd, ontworpen en de hygiëne is zo groot, dat de indruk gewekt wordt of zelfs de straten stenen nog steriel zijn. De arbeiders zijn ondergebracht in voortreffelijke verblijven. De school- en ziekenhuisbouw vormen een studie-object voor architecten uit de gehele wereld. Stockholm maakt de eerste keer op de bezoeker de indruk van een aardse paradijs. Wie er echter enige dagen achtereen vertoeft, ondergaat de indruk van een intense verveling. Dit paradijs is in werkelijkheid de stad met het grootste aantal zelfmoorden. Het is de best geslaagde conceptie van een stad des doods”, Greene vergelijkt dan dit bezoek met zijn verblijf te Marseille, een der meest verwoeste woningconglomeraten van het vasteland van Europa. „Het rottende straatvuil, dat er jarenlang opgehoopt. Sommige balkons staan op instorten, omdat de eigenaars er van op die toch al kaduke constructies varkens houden. Licht dringt nauwelijks door in de schachten der stegen en tot de zon is heel Marseille één stuk zonneshijn. De mensen zingen er. Zelfmoorden zijn er nu iets onbekends. Het leven pulseert door de straten en de huizen en aan de vrolijke marktruijter komt pas heel laat in de nacht een einde”. (blz. 178).

Majorick is nog zo verstandig te zeggen, dat deze vergelijking geen kritiek inhoudt op hygiëne en vormgeving in het algemeen, „slechts op de geest, waarin zij tot stand komen en die zij ademen”. Wat bedoelt hij daarmee? Wil hij werkelijk zeggen, dat dom zijn als Greene en beweren, dat hygiëne en vormgeving verband houden met het aantal zelfmoorden? En wat verstaat hij onder de „geest” waarin hygiëne en vormgeving tot stand komen? En zal het hem niets dat het klimaat van Stockholm ietwat verschillend is van het klimaat van Marseille?

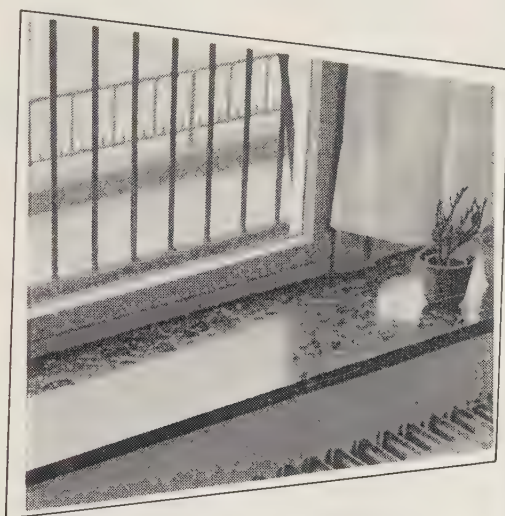
Het zijn gelukkig maar kleine vlekjes op dit overigens zo voortreffelijke boek, waarin mensen van vlees en bloed aan het woord zijn en geen vervelende „raadgevers”.

TRAPIEDEN · LAMBRIZERINGEN · VENSTERBANKEN · SCHOORSTEENMANTELS · TEGELS · PLINTEN etc.

Enbemar

De diepglanzende marmercompositie.

Overal toe te passen waar u nu natuursteen gebruikt.

Moet U een „lastige” muur schilderen?

U kent die oude muren wel, die reeds meermalen gewit of gewaterverfd zijn. Het verwijderen van deze oude lagen geeft zowel schilder als opdrachtgever altijd de grootste ergernis. Hebt U ook dergelijke muren niet vaak „grondig” verwenst?

Nemigrond A.G. is voor gebruik gereed, onbeperkt houdbaar, tegen vorst bestand.

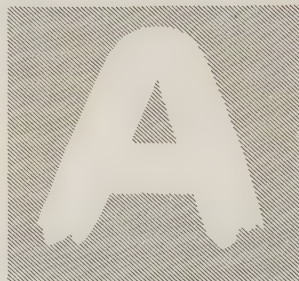
Oude methode

Noodzakelijke verwijdering van oude verflagen, gepaard gaande met veel modder en stof. Het gebouw moet worden ontruimd. Er ontstaat stagnatie.

Nieuwe methode

Geen verwijdering meer van oude verflagen. NEMIGROND A.G. doet het werk.

Nemigrond

lost deze problemen voor U op!

Verwijderen van oude verflagen nu niet meer nodig

De laboratoria van de NEMI zijn er in geslaagd een preparaat te ontwikkelen, dat de radicale oplossing van het „muur-probleem” betekent: NEMIGROND A.G.

Door een simpele drenking met Nemigrond A.G. krijgt U het volgende:

1

Agressief dringt Nemigrond A.G. dwars door de oude verflagen diep in de muur

2

Verflagen en ondergrond verharden zich tot een niet meer te scheiden eenheid

3

Het resultaat is een ideale stofvrije ondergrond, klaar voor een succesvolle schildering

nemi

NEDERLANDSE MUURVERF INDUSTRIE N.V. MIJDRECHT

COUPON Stuur mij gratis en geheel vrijblijvend het voorlichtingsmateriaal AG 103

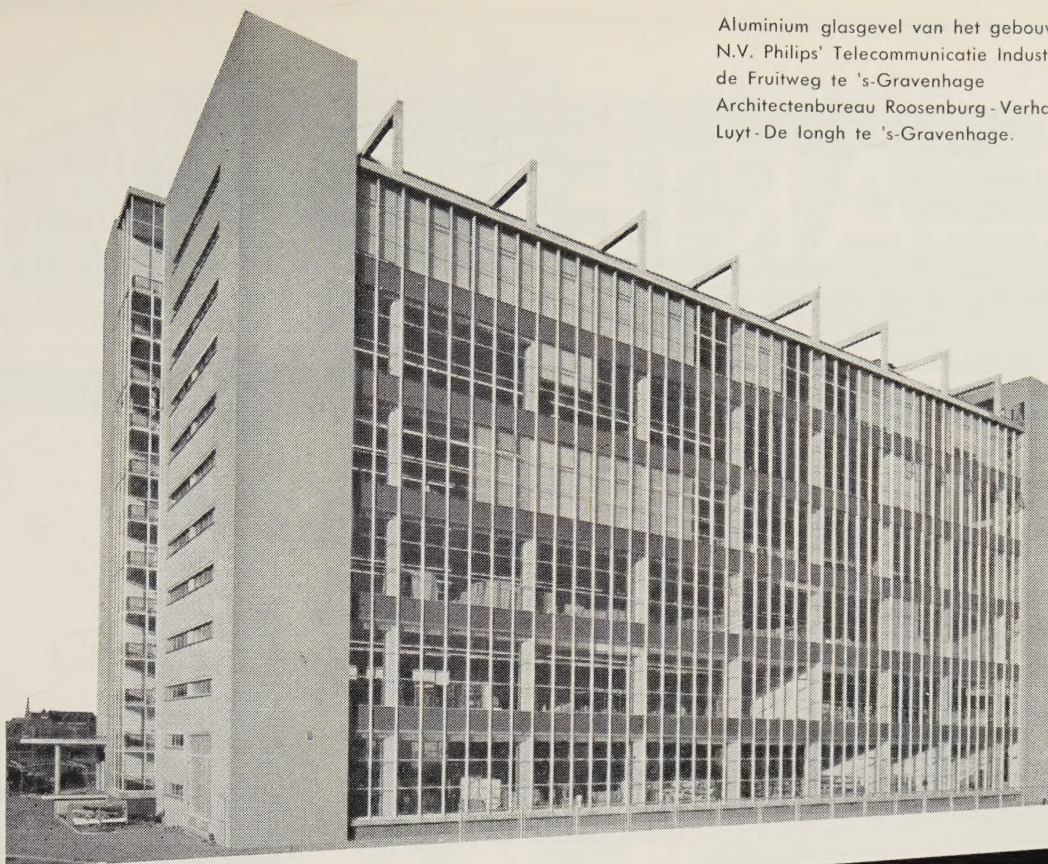
Naam: .....

Adres: .....

Plaats: .....

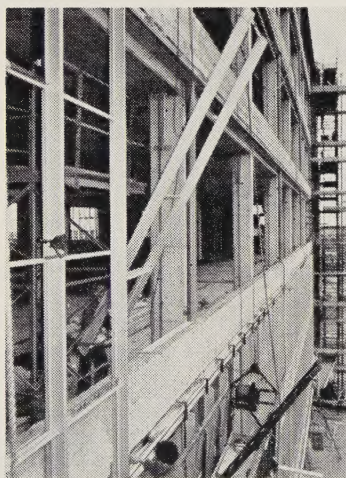
Zend deze coupon in open envelop met 4-cts postzegel aan NEMI N.V., Mijdrecht.

Aluminium glasgevel van het gebouw voor
N.V. Philips' Telecommunicatie Industrie aan
de Fruitweg te 's-Gravenhage
Architectenbureau Roosenburg - Verhave -
Luyt - De Jongh te 's-Gravenhage.

Aluminium-glasgevels (curtain-walls)

BESTAND TEGEN WEERSINVLOEDEN

GEMAKKELIJKE EN SNELLE MONTAGE

Daar het monteren van de elementen
van binnenuit kan plaatsvinden,
(zie foto) zijn bouwsteigers niet nodig.

LAGE ONDERHOUDSKOSTEN

LICHT GEWICHT

waardoor lichtere fundering en lichter
gebouw-skelet mogelijk.

GERINGE DIKTE

waardoor groter nuttig vloeroppervlak.

ONBRANDBAAR

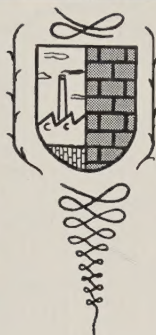
*Uitvoerbaar met algehele glasbezetting vóór
gemetselde borstweringen, of met isolerende
panelen, zonder borstweringen.
Aluminium, blank of in kleur geanodiseerd,
panelen eventueel geëmailleerd.*

DE VRIES ROBBÉ & CO
GORINCHEM

ARIËNS

MAURIK

Certificaat

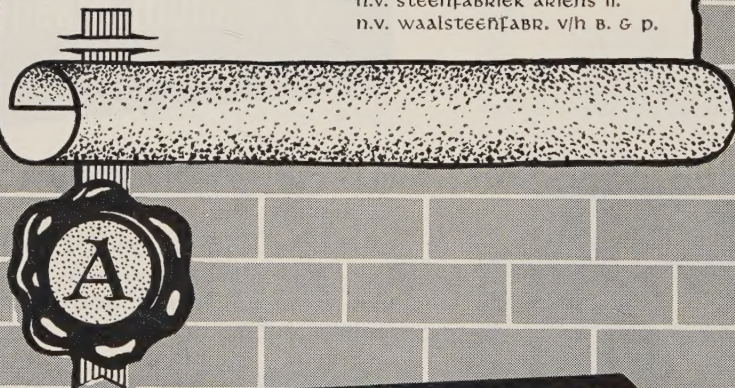
onze

Gele Baksteen

wordt vervaardigd uit een van
nature geelbakkende klei.

kleurstoffen of mergel worden
aan onze grondstoffen **met**
toegevoegd.

n.v. steenfabriek ariëns i.
n.v. steenfabriek ariëns ii.
n.v. waalsteenfabr. v/h B. & p.

Specialiteit

GELE BAKSTEEN

POSTADRES DIRECTEUR A. J. ARIËNS - UTRECHTSESTRAATWEG 287 - OOSTERBEEK
TEL. K 8307 - 2760

Gebouw Concordia - Utrecht - Architecten Irs. E. H. & H. M. Kraayvanger, Rotterdam

*Carda-Venster
voor licht en lucht
in uw bouwwerk*

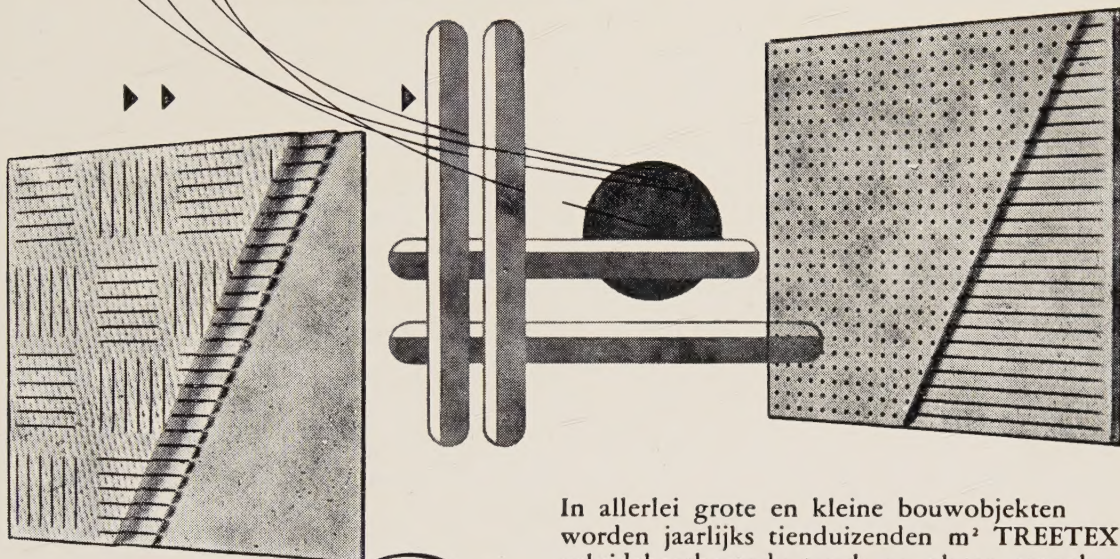

Op aanvraag zenden
wij gaarne brochures,
tekeningen en begro-
tingen.

In Nederland in
licentie vervaardigd door

J. H. STEENBRUGGE N.V. ENERGIESTRAAT 17-19 - NAARDEN - TELEFOON K 2959-8654

TREETEX absorbeert alle lawaai

Vraagt vrijblijvend advies
over de vele mogelijkheden
met TREETEX tegels en
platen.

In allerlei grote en kleine bouwobjecten
worden jaarlijks tienduizenden m² TREETEX
geluidabsorberende tegels en platen aangebracht.

ZEEDIJK 5, UTRECHT - TEL. 030-11911

RET N.V. - Hang 6 - Rotterdam - Tel. 01800-29678

RET N.V. - Singel 426 - Amsterdam - Tel. 020-30509

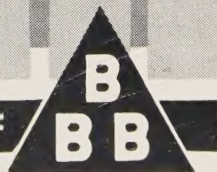
RET N.V. - Wagenstraat 182 - Den Haag - Tel. 01700-116600

utiliteitsbouw

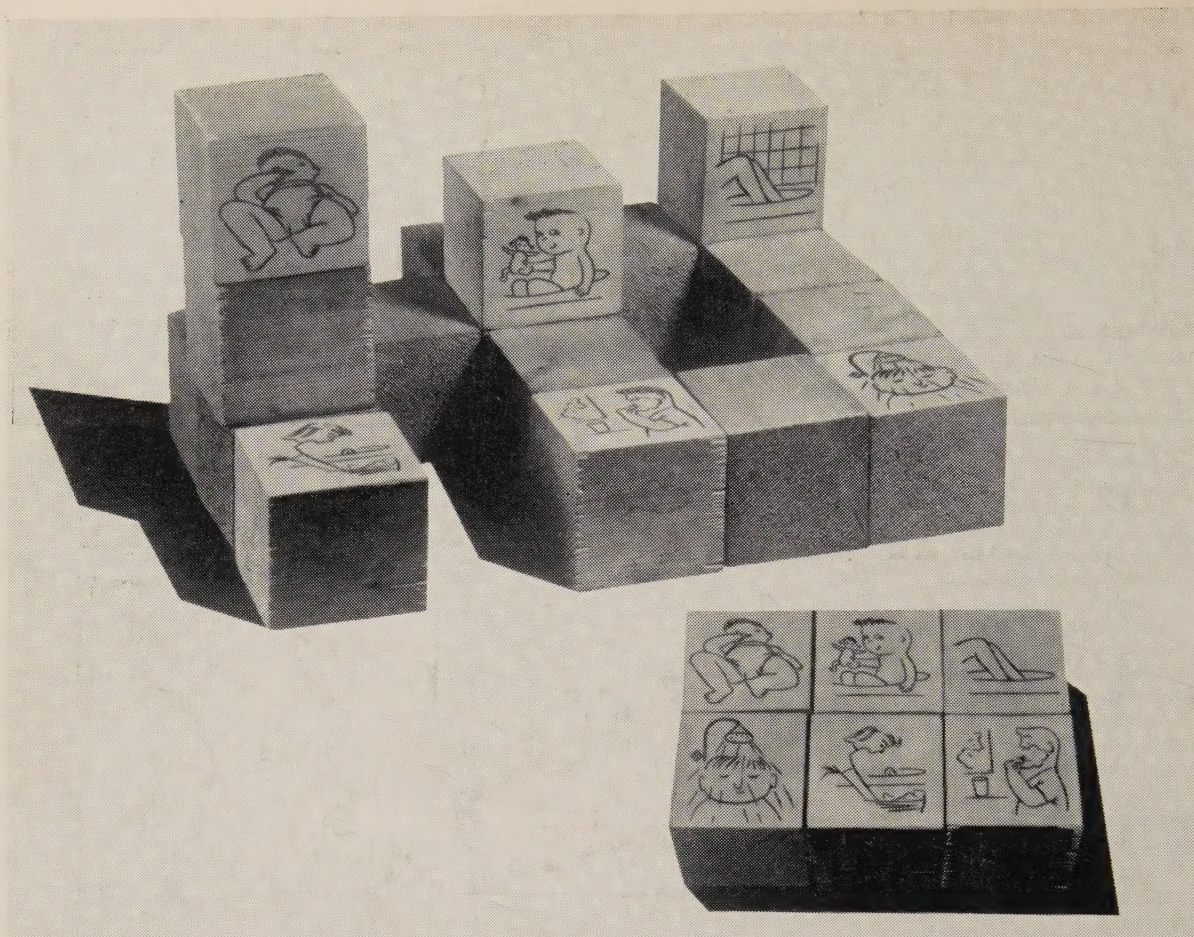
woningbouw

BREDERO'S BOUWBEDRIJF

NIEUWE GRACHT 6 - UTRECHT - TEL. 164 81

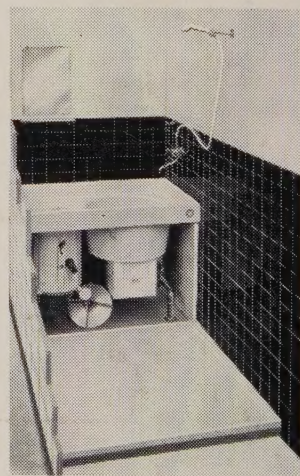

Beperking in ruimte - toename van comfort

Met beperkte middelen en mogelijkheden een maximum aan ruimte en wooncomfort scheppen, dat is de moeilijke opgave, waarvoor de architect zich thans ziet gesteld. Het Lavet helpt hem bij de oplossing van dit probleem. Het geeft de mogelijkheid om de werkzaamheden met water in een ruimte van beperkte omvang te concentreren: de natte cel. Een natte cel met Lavet is immers ook bij de grootste besnoeiing op ruimte en bouw-

kosten te verwezenlijken. Voor wassen, baden en douchen is het Lavet plus mengkraan en handdouche met muurpen ideaal. Bovendien kan het Lavet op elk moment worden gekompleteerd met de speciaal ontworpen en vast aangesloten Lavet-wasmachine en Lavet-centrifuge. In elk huis hoort een waterveilig en doelmatig ingerichte natte cel, die volledig dienstbaar is gemaakt aan het gezin en aan de huisvrouw in het bijzonder.

HET *Lavet* EEN PRODUKT VAN DE *Oeriet* FABRIEK N.V. TE BAARN